

Ured za demokratske institucije i ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA

OPĆI IZBORI
3. listopada 2010.

Konačno izvješće Izborne promatračke misije OEES/ODIHR-a

Varšava
17. prosinca 2010.

KAZALO

I.	IZVRŠNI SAŽETAK	1
II.	UVOD I ZAHVALNOST	3
III.	HISTORIJAT I POLITIČKI KONTEKST	3
IV.	PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV	4
A.	PRAVNI OKVIR	4
B.	IZBORNI SUSTAV	6
V.	IZBORNA ADMINISTRACIJA	7
A.	PREGLED	7
B.	SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO	7
C.	OPĆINSKA IZBORNA POVJERENSTVA	9
D.	BIRAČKI ODBORI	9
VI.	REGISTRACIJA BIRAČA	10
A.	PREGLED	10
B.	GLASOVANJE U INOZEMSTVU	10
C.	INTERNO RASELJENE OSOBE I MOBILNO GLASOVANJE	11
VII.	REGISTRACIJA KANDIDATA	12
VIII.	IZBORNA KAMPANJA I FINANCIRANJE KAMPANJE	12
A.	IZBORNA KAMPANJA	13
B.	FINANCIRANJE KAMPANJE	14
IX.	MEDIJI	15
A.	MEDIJSKI PROSTOR	15
B.	MEDIJSKI REGULATORNI OKVIR	15
C.	REZULTATI MONITORINGA MEDIJA	16
X.	SUDJELOVANJE ŽENA	18
XI.	SUDJELOVANJE NACIONALNIH MANJINA	19
XII.	DOMAĆI I MEĐUNARODNI PROMATRAČI	19
XIII.	PRIGOVORI I ZAHTJEVI	20
XIV.	DAN IZBORA	21
XV.	NAJAVA REZULTATA I DOGAĐANJA NAKON IZBORA	23
A.	TABLIČNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE REZULTATA	23
B.	PRIZIVI	24
XVI.	PRITUŽBE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
A.	PRIORITETNE PREPORUKE	25
B.	OSTALE PREPORUKE	26
ANEKS: KONAČNI REZULTATI		28
O OESS/ODIHR-U		33

BOSNA I HERCEGOVINA, OPĆI IZBORI
Izborna promatračka misija OESS/ODIHR-a
Konačno izvješće¹

I. IZVRŠNI SAŽETAK

Na poziv Središnjeg izbornog povjerenstva (SIP) Bosne i Hercegovine (BiH) da prati opće izbore 3. listopada, OESS/ODIHR je 26. kolovoza uputio Izbornu promatračku misiju (IPM). Izbori su procjenjivani u svjetlu njihova poštovanja obveza prema OESS-u i drugih međunarodnih standarda za demokratske izbore, kao i nacionalnog zakonodavstva. Na izborni dan, IPM OESS/ODIHR-a udružio je napore s izaslanstvima Parlamentarne skupštine OESS-a (PS OESS), Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (PSVE) i Parlamentarne skupštine Organizacije Sjevernoatlantskog saveza (PS NATO).

Izbori 2010. bili su drugi opći izbori koje su u potpunosti provele vlasti BiH. Općenito govoreći, provedeni su sukladno obvezama OESS-a i Vijeća Europe, ali određena ključna područja zahtijevaju daljnju akciju. Iako pravni okvir pruža zadovoljavajući temelj za provedbu demokratskih izbora, općenito govoreći, on sadrži etnički zasnovana ograničenja na pravo kandidiranja. To predstavlja kršenje Europske konvencije o ljudskim pravima i pravno obvezujuće odluke Europskoga suda za ljudska prava (ECtHR) te obveza prema OESS-u.

SIP je funkcionirao uspješno i uživao je opće povjerenje aktera u izbornom procesu. Poduzeo je projekt poboljšanja svoje softverske platforme, uključujući tablični prikaz i objavljivanje rezultata izbora. Općinska izborna povjerenstva (OIP) općenito su bila dobro organizirana iako su povremeno na njihov rad utjecali nedovoljno financiranje i neadekvatan uredski prostor. Imenovanje biračkih odbora na biračkim mjestima (BO) narušavali su politički kandidati koji su međusobno mijenjali mjesta u BO-ima. SIP je prvi put pripremio priručnike za obuku BO-a. Ipak, na dan izbora jedan broj BO-a imao je teškoća u propisnom praćenju kompleksnih i dugih izbornih procedura, pogotovo onih u svezi s otvaranjem biračkog mjesta i brojanjem glasova.

Jedinstveni Središnji birački popis (SBP) korišten je po drugi put na općim izborima i uživao je povjerenje javnosti. Oko 35 posto stanovnika Distrikta Brčko, međutim, nije bilo uključeno u SBP i nije im dopušteno glasovanje ili kandidiranje u entitetsku ili državnu izbornu utrku budući da nisu izabrali opciju glasovanja za jedan od dvaju entiteta,² što specifično nalaže zakon u Brčkom. Prvi put su bh. birači koji žive u inozemstvu mogli glasovati u diplomatskim predstavništvima BiH, pored postojeće mogućnosti glasovanja putem pošte.

SIP je izdao certifikate za ukupno 3.900 kandidata iz 32 političke stranke, 10 koalicija i 7 neovisnih kandidata (bez županijskih izbora), definiranih kao 'izborni subjekti', za opće izbore 2010. Ovo je biračima ponudilo širok izbor političkih opcija.

Izborna kampanja je bila vidljiva u cijeloj zemlji, posebice u gradovima. Općenito, ozračje kampanje bilo je mirno iako povremeno obilježeno nacionalističkom retorikom i zapaljivim izjavama. Kandidati su općenito bili u stanju voditi svoje aktivnosti kampanje bez ometanja, bilo od vlasti ili drugih stranaka. Pitanja ustavne reforme i etničke podjele koje stoje iza toga i dalje su ostala sveprisutna u kampanji.

Jedan broj političkih kandidata izrazio je nezadovoljstvo propisima o financiranju kampanje i njihovom nedovoljnom transparentnošću. Posebno su naveli da su propisi glede ograničenja

¹ Engleska verzija ovog izvješća jedini je službeni dokument. Osigurani su neslužbeni prijevodi na hrvatski, bosanski i srpski jezik.

² Federacija BiH (FBiH) ili Republika Srpska (RS).

donacija previše restriktivni, te su diskriminirali stranke koje nisu zastupljene u zakonodavnim tijelima BiH. Kasno objavljivanje finansijskih izvješća s prethodnih izbora od SIP-a, uz malo stvarnih konsekvenci, stvorilo je javnu percepciju da se ne kažnjavaju kandidati koji zanemaruju finansijske propise.

Cijeli niz političkih gledišta našao je odraza u medijima, koji su biračima pružili prigodu da na dan izbora donesu odluku koga izabrati zasnovanu na dobroj obaviještenosti. Radiotelevizijske stanice su kandidatima pružile istinsku prigodu da prenesu poruku biračima, pogotovo u brojnim TV debatama. U pokrivanju kampanje, međutim, nedostajalo je dubinske raščlambe političkih platformi, a populistička retorika je često skretala pozornost sa suštinskih pitanja. Informativni programi javnih medija povremeno su pokazivali pristranost u izvješćivanju te naširoko izvješćivali o državnim dužnosnicima, od kojih su neki bili i kandidati. Neke privatne radiotelevizijske stanice su bile sklone favoriziranju određenih kandidata. Iako nije propisano zakonom, Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) nije odlučivala o većini prigovora u svezi s medijima prije dana izbora.

Pravni uvjet da se poštuje rodna ravnoteža na stranačkim listama je poštovan, tako da su 37,7 posto kandidata u izbornim utrkama koje je promatrao IPM OESS/ODIHR-a bile žene. Samo 43 (19,28 posto) žene izabrane su u tri parlamentarne skupštine. Jedina žena članica SIP-a ujedno je i njegova predsjednica. Žene su predsjedavale u 42 od 142 OIP-a.

Opće izbore su prvenstveno promatrali predstavnici samih kandidata, pri čemu je 54.000 tih promatrača dobilo certifikat izbornih povjerenstava u cijeloj zemlji. Broj domaćih promatrača iz civilnog društva pao je peterostruko u odnosu na opće izbore 2006. godine, uglavnom zbog nedostatka financija.

Procedure na izborni dan obavljene su u sređenom i mirnom ozračju. Uloženo je oko stotinu prigovora za navodna kršenja izbornih pravila. Nisu zapaženi ozbiljni incidenti tijekom procedure otvaranja, glasovanja ili brojanja glasova. Izborna povjerenstva su općenito bila otvorena i kooperativna prema promatračima.

U nekim prigodama nisu bile potpuno poštovane sve procedure tijekom otvaranja biračkih mjesta i procesa glasovanja. Međunarodni promatrači su također zapazili kršenja tajnosti glasovanja, slučajeve obiteljskog glasovanja, glasovanja za drugoga i preveliku gužvu. Proces glasovanja trajao je tijekom cijele noći, zbog kompleksnih procedura i raznih tipova glasačkih listića koje je trebalo prebrojati na svakom biračkom mjestu (BM). Iako su primijećene brojne proceduralne pogreške tijekom brojanja, ne čini se da je to utjecalo na opću ocjenu procesa glasovanja.

Tablični prikaz rezultata na promatranim OIP-ima bio je dobro organiziran i općenito transparentan, pri čemu su članovi OIP-a dobro razumjeli procedure. Uvjeti i sredstva dodijeljena za tablični prikaz uglavnom su bili dovoljni. U nekoliko je slučajeva, međutim, transparentnost procesa bila smanjena zbog ograničenog prostora u prostorijama. Promatrači su zapazili da je novi sustav unošenja podataka za tablični prikaz rezultata dobro funkcionirao.

SIP je postavio preliminarne rezultate podijeljene po biračkim mjestima na svoju web stranicu i prvi je put objavio broj nevažećih glasačkih listića. Djelomični preliminarni rezultati za Predsjedništvo BiH objavljeni su rano u izbornoj noći, a djelomični rezultati za sve izborne utrke objavljeni su sljedećeg jutra. Web stranici SIP-a je nekoliko dana, međutim, bilo teško pristupiti zbog zagašenosti internetskog prostora.

II. UVOD I ZAHVALNOST

Na poziv SIP-a BiH te na temelju nalaza i zaključaka Misije za procjenu potreba (MPP),³ OESS/ODIHR je uspostavio IPM 26. kolovoza. IPM OESS/ODIHR-a pratio je županijske izbore samo u mjeri u kojoj su imali utjecaja na predsjedničke i parlamentarne izborne utrke. Od 1996. godine OESS/ODIHR je pratio osam izbornih procesa u BiH.⁴

IPM OESS/ODIHR-a predvodio je veleposlanik Daan Everts, a sastojao se od petnaestočlane jezgre tima, sa sjedištem u Sarajevu, i 20 promatrača na dugi rok (PDR) po cijeloj zemlji. Članovi jezgre tima i PDR-a bili su iz 20 zemalja članica OESS-a. Na dan izbora, IPM OESS/ODIHR-a je udružio snage s promatračkim izaslanstvima Parlamentarne skupštine OESS-a (PS OESS), Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (PSVE) i Parlamentarne skupštine NATO-a (PS NATO). Gospodin Roberto Battelli predvodio je izaslanstvo PS OESS-a i predsjedavajući OESS-a imenovao ga je da kao posebni koordinator predvodi promatračku misiju OESS-a na kratak rok. Gospodin Tiny Kox predvodio je izaslanstvo PSVE-a, a gospodin Wladyslaw Sidorowicz predvodio je izaslanstvo PS NATO-a.

Ukupno 307 promatrača na kratki rok raspoređeno je na dan izbora, uključujući 237 promatrača OESS/ODIHR-a na kratki rok, 39-člano izaslanstvo u PS OESS-a, 26-člano izaslanstvo PSVE-a i peteročlano izaslanstvo PS NATO-a. Ukupno, promatrači su bili iz 39 zemalja članica OESS-a. Procedure otvaranja praćene su na 142 biračka mjesta, glasovanje je praćeno na 1.347 od 5.276 biračkih mjesta, a brojanje na 128 biračkih mjesta. Zbog produljenog procesa brojanja nije se moglo obaviti sveobuhvatno i sustavno praćenje tabličnog prikaza rezultata.

Izbori su procjenjivani u svjetlu poštivanja obveza OESS-a i drugih međunarodnih standarda za demokratske izbore, kao i nacionalnog zakonodavstva. Ovo konačno izvješće slijedi nakon izjave o preliminarnim nalazima i zaključcima koja je objavljena na konferenciji za tisak u Sarajevu 4. listopada.⁵

IPM OESS/ODIHR-a želi zahvaliti SIP-u na pozivu da prati opće izbore, njegovoj suradnji i osiguravanju akreditacijskih dokumenata, a Ministarstvu vanjskih poslova i drugim tijelima vlasti na pomoći i suradnji. IPM OESS/ODIHR-a izražava zahvalnost Misiji OESS-a u BiH i drugim međunarodnim organizacijama i veleposlanstvima akreditiranim u BiH na podršci tijekom cijeloga trajanja misije.

III. HISTORIJAT I POLITIČKI KONTEKST

Na dan 5. svibnja 2010. SIP BiH najavio je da će opći izbori biti održani 3. listopada sukladno zakonskom roku. Ti su izbori bili drugi opći izbori nakon rata u razdoblju od 1992. do 1995. koje su u potpunosti provele bh. vlasti.⁶

³ Izvješće NAM-a može se naći na http://www.osce.org/documents/odihr/2010/07/45519_en.pdf.

⁴ Izvješća OSCE/ODIHR-a o prethodim izborima u BiH mogu se naći na <http://www.osce.org/odihr-elections/14354.html>.

⁵ IPM OSCE/ODIHR-a je također objavio dva privremena izvješća. Sva izvješća za opće izbore 2010. mogu se naći na http://www.osce.org/odihr-elections/item_12_45817.html.

⁶ Vlasti BiH nezavisno su rukovodile općim izborima 2006. i općinskim izborima 2008. godine.

Potaknuta željom za europskim integracijama, BiH je posljednjih godina radila na ispunjavanju međunarodnih standarda i uvjeta upravljanja. U lipnju 2008. BiH je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) s Europskom unijom. Također, u travnju 2010. NATO je pozvao BiH da se pridruži Akcijskom planu za članstvo (MAP) nakon što ispuni određene uvjete. BiH je također postala nestalna članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda za razdoblje 2010. - 2011.

U međuvremenu, nepostojanje dogovora oko ključnih pitanja podjele ovlasti između države i njenih dvaju entiteta sprječava napredak na planu ustavne reforme. Međunarodna zajednica je pokušala arbitrirati u tom procesu tako što je uz sudjelovanje glavnih političkih subjekata 9. listopada 2009. godine organizirala razgovore u Butmiru, ali nije postignut sporazum o predloženom paketu ustavnih reformi.

Etničke podjele i dalje su odlučujući čimbenik u političkom diskursu zemlje. Dijelom zbog pravnih ograničenja na pravo glasa koje se temelji na mjestu boravka i etničkoj pripadnosti, većina političkih stranaka nastavila se obraćati uglavnom svojoj etničkoj zajednici. Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), Srpska demokratska stranka (SDS) i Stranka demokratskog napretka (SDN) natjecali su se za srpske glasove, dok su se Stranka demokratske akcije (SDA), Stranka za BiH (SBiH), Savez za bolju budućnost (SBB) i druge stranke borili za bošnjačke glasove. S hrvatske strane, Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH), HDZ 1990 i Hrvatska stranka prava BiH (HSP) usredotočili su se uglavnom na hrvatske glasove.

Neke stranke, uključujući i koaliciju Naša stranka i Nova socijalistička partija (NSP), Narodnu stranku Radom za boljitak (NSRZB) i Liberalno demokratsku stranku (LDS), težile su više multietničkom pristupu. Glavna opozicijska stranka Socijaldemokratska partija (SDP) također je nastojala nadići etničke podjele iako je baza njene podrške tradicionalno uglavnom među Bošnjacima.

IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV

A. PRAVNI OKVIR

Pravni okvir je prilično kompleksan budući da odražava jedinstvena ustavna rješenja u zemlji. Ustav BiH je aneks Općeg okvirnog sporazuma o miru iz 1995. godine (Daytonski sporazum). Ustav daje ograničene ovlasti državnim institucijama, dok većinu ovlasti daje entitetima - Federaciji BiH (FBiH) i Republici Srpskoj (RS). Usto, Brčko distrikt zadržava posebni status kao jedinica lokalne samouprave, pod izravnim suverenitetom BiH.

Daytonski sporazum uspostavio je i Ured visokog predstavnika (OHR), kojem su dane značajne ovlasti.⁷ Visoki predstavnik i supervizor za Brčko distrikt mogu donijeti odluke koje imaju zakonodavnu moć, uključujući ukidanje domaćih zakona. Od 2007. visoki predstavnik je istovremeno i posebni predstavnik Europske unije.

⁷ Vijeće za provedbu mira (PIC) je skupina od 55 zemalja i međunarodnih organizacija 'koje sponzoriraju i usmjeravaju proces provedbe mira'. Konferencija Vijeća za provedbu mira održana 1997. godine u Bonnu dala je izvršne ovlasti visokom predstavniku i međunarodnom supervizoru za Brčko distrikt, čime im je omogućila da nameću zakone te smjenjuju bilo kojeg zvaničnika koji ometa dejtonski mirovni proces.

Ustav BiH sadrži jedan broj međunarodnih instrumenata za ljudska prava⁸ i eksplicitno utvrđuje da se Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (ECHR) i njeni Protokoli primjenjuju izravno i imaju primat nad nacionalnim zakonima.⁹ On također priznaje Bošnjake, Hrvate i Srbe kao 'ustavotvorne narode' na temelju principa samoopredjeljenja. Oni građani BiH koji se ne izjašnjavaju glede nacionalnosti definiraju se kao 'ostali'.

Izborni zakon BiH iz 2001. godine (u daljnjem tekstu: Izborni zakon) čini temelj pravnoga okvira izbora.¹⁰ On je od usvajanja u najskorije vrijeme doživio značajne i pozitivne promjene time što je omogućio biračima u inozemstvu glasovanje u konzularnim i diplomatskim predstavništvima. Taj zakon detaljno regulira provedbu izbora, ovlasti odgovornih vlasti, financiranje kampanje, medijsko pokrivanje, zaštitu izbornih prava, kao i pravila ponašanja u izbornoj kampanji.

Pravni sustav koji je na snazi u zemlji je kompleksan, s različitim razinama zakonodavne ovlasti koje se temelje na teritorijalnim i materijalnim nadležnostima. Zakonodavstvo nije u potpunosti usuglašeno između entiteta, Brčko distrikta i države, što dovodi do neusklađenosti zakona.¹¹

Sveukupno, pravni okvir za izbore je sveobuhvatan i općenito pruža dobru osnovu za provedbu demokratskih izbora. On, međutim, ne uspijeva u jednom ključnom području, tj. glede ustavnih ograničenja koja se temelje na etničkoj pripadnosti kako aktivnog tako i pasivnog prava glasa.

Građani koji se ne identificiraju kao Hrvati, Bošnjaci i Srbi ne mogu se kandidirati za Predsjedništvo BiH i RS-a.¹² Nadalje, Srbin registriran u FBiH, ili Bošnjak ili Hrvat registriran u RS-u, ne može se natjecati za Predsjedništvo BiH.¹³ Ta ograničenja su diskriminacijska i nisu u skladu s Protokolom br. 12 ECHR-a. Ona su suprotna OESS-ovom Kopenhagenskom dokumentu iz 1990. i drugim međunarodnim standardima.¹⁴ Birače dodatno ograničava mjesto boravka; tako, birači u RS-u mogu glasovati samo za srpskoga kandidata za Predsjedništvo BiH, dok birači u FBiH mogu glasovati samo za bošnjačkoga ili hrvatskoga kandidata.

Na dan 22. prosinca 2009. godine Europski sud za ljudska prava je donio pravno obvezujuću odluku po kojoj je nemogućnost kandidiranja na temelju etničke pripadnosti 'nekompatibilna s općim načelima Europske konvencije'.¹⁵ Odluka Europskog suda za ljudska prava izravno se poziva na PSVE, koji je povremeno podsjećao BiH na njezinu postpristupnu obvezu te je pozivao da usvoji novi ustav prije listopada 2010., s tim da zamijeni „mehanizam etničkog zastupanja zastupanjem koje se temelji na građanskim načelima, tj. da okonča ustavnu diskriminaciju protiv 'ostalih'".¹⁶ Ustav nije izmijenjen prije općih izbora 2010.

⁸ Popis 15 međunarodnih instrumenata naveden je u Ustavu BiH.

⁹ Ustav BiH, članak II.2.

¹⁰ Zakon je dopunjen raznim detaljnim propisima o SIP-u. Primjenjuju se i ostali bitni zakoni, kao što je Zakon o državljanstvu, Zakon o stalnom ili privremenom boravku građana BiH, Zakon o sukobu interesa, Zakon o upravnim sporovima, Zakon o državnom sudu i relevantne odredbe Kaznenog zakona. Zakoni na entitetskoj razini i u Distriktu Brčko te odredbe njihovih kaznenih zakona mogu se također primijeniti.

¹¹ Iako Zakon o financiranju političkih kampanja u BiH postoji, njega treba usuglasiti sa zakonima RS-a i Distrikta Brčko, dok FBiH uopće nema takav zakon. Nedostaje sveobuhvatan zakon o političkim strankama na državnoj razini. Zakon o jednakosti spolova BiH nije usuglašen s Izbornim zakonom.

¹² Predsjedništvo FBiH se bira neizravno.

¹³ Birači iz Distrikta Brčko koji imaju entitetsko državljanstvo FBiH nemaju mogućnost birati ili biti birani na županijskim izborima. Posljedično, oni ne sudjeluju u neizravnom izboru Doma naroda FBiH (koji se bira iz redova županijskih skupština) i, posljedično, Dom naroda BiH (koji se bira iz redova entitetskih skupština).

¹⁴ Vidjeti stavke 7.3 i 7.5. Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990., članak 25. Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima i članak 4. Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina.

¹⁵ <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&sessionid=63598587>

¹⁶ Vidjeti rezolucije PSVE-a br. 1383 (23. lipnja 2004), 1513 (29. lipnja 2006) i 1626 (30. rujna 2008).

B. IZBORNI SUSTAV

Opći izbori održani su u kompleksnom izbornom sustavu, prilagođenom manjim izmjenama i dopunama.¹⁷ Tiskano je ukupno 39 različitih tipova glasačkih listića. U zemlji je korišten ukupno 21 različiti set glasačkih listića, a svaki birač primio je četiri različita glasačka listića.¹⁸ Kao takav, sustav je za sve sudionike u izbornome procesu predstavljao izazov glede razumijevanja i provedbe.

Na državnoj razini, bh. birači izabrali su 42 člana u Zastupnički dom BiH i tročlano (Bošnjak, Hrvat i Srbin) predsjedništvo u jednom pluralnom sustavu (poziciju osvaja onaj tko dobije najviše glasova). Za Zastupnički dom BiH birači registrirani u FBiH izabrali su 21 člana u 5 višečlanih izbornih baza (VIB) kroz proporcionalnu zastupljenost, dok je 7 kompenzacijskih mjesta također dodijeljeno na temelju proporcionalne zastupljenosti. Preostalih 14 članova Zastupničkog doma BiH izabrano je u RS-u - 9 u tri višečlane izborne baze i 5 kao kompenzacijska mjesta. Prag od tri procenta primijenjen je za sva ta dodijeljena mjesta.¹⁹

Za Predsjedništvo BiH, birači u FBiH izabrali su jednog bošnjačkog i jednog hrvatskog člana tročlanog predsjedništva. Birači u RS-u izabrali su jednog srpskog člana.

Na entitetskoj razini, birači u FBiH izabrali su 98 članova u Zastupnički dom FBiH i 10 županijskih skupština. U RS-u birači su izabrali 83 člana Narodne skupštine, kao i predsjednika RS-a i dva potpredsjednika (ova tri mjesta trebalo je da popune jedan Bošnjak, jedan Hrvat i jedan Srbin). Kandidat koji je dobio najveći broj glasova postao je predsjednik RS-a, dok su dva mjesta potpredsjednika popunjena kandidatima s najviše glasova od druga dva konstitutivna naroda.

Zakon jamči minimalnu zastupljenost za tri konstitutivna naroda u Zastupničkom domu FBiH i Narodnoj skupštini RS-a. Ako jedan konstitutivni narod nije dobio minimalno četiri člana u te parlamente, gdje su dodijeljeni mandati po višečlanoj izbornoj bazi, taj minimum se jamči kroz kompenzacijske mandate.²⁰

Za izbore u Zastupnički dom BiH, Zastupnički dom FBiH i Narodnu skupštinu RS-a politički subjekti²¹ dostavili su kandidacijske liste, a imena svih kandidata bila su uključena na glasačke listiće. Kandidacijske liste su otvorene liste, tj. birači mogu izabrati bilo koji broj kandidata s liste

¹⁷ Tako je, recimo, prag od tri procenta za dodjelu kompenzacijskih mandata uveden prije općih izbora 2006. Sa izuzetkom birača u Brčkom, koji glasuju za izbornu utrku FBiH a koji nisu dobili kantonalne glasačke listiće.

¹⁹ Takvo je rješenje primijenjeno na sve izborne utrke koje su održane na temelju proporcionalne zastupljenosti.

²⁰ Ovo je učinjeno dodjelom mandata prvom s kompenzacijske liste, tako što se uzelo u obzir izjašnjenje o etničkoj pripadnosti kandidata. Ako politički subjekt koji je dobio kompenzacijsko mjesto nema dovoljno kandidata na svojoj listi etničke pripadnosti za koju nije dostignut minimum od četiri člana, to mjesto se dodjeljuje sljedećoj najbolje rangiranoj kandidacijskoj listi s takvim kandidatima itd. sve dok se minimum ne dostigne. Članak 10.1.3. Izbornog zakona.

²¹ Izborni zakon BiH navodi registrirane političke stranke, predizborne koalicije, neovisne kandidate i liste neovisnih kandidata kao 'političke subjekte'.

(ili cijelu listu, bez navođenja preferencija za bilo kojeg kandidata).²² Za raspodjelu kompenzacijskih mandata korišten je sustav zatvorene liste.²³

Od Zastupničkog doma BiH tražilo se razmatranje razgraničenja izbornih jedinica za izbore u Zastupnički dom BiH svake četiri godine kako bi se bolje odrazilo načelo jednakosti glasova.²⁴ Godine 2010. SIP je predložio nova razgraničenja, ali Zastupnički dom BiH nije uspio postići sporazum oko tog novog prijedloga. Kao rezultat, broj registriranih birača koje predstavlja izabrani član Zastupničkog doma BiH ('glasačka snaga') znatno se razlikuje između izbornih jedinica, kako u FBiH tako i u RS-u.²⁵ Ovaj problem je također značajan za entitetske parlamente RS-a i FBiH.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

A. PREGLED

Opće izbore provela je trostupanjska izborna administracija, koju čine SIP, 142 općinska izborna povjerenstva, uključujući gradska izborna povjerenstva Banje Luke i Mostara te Distrikta Brčko, i 5.276 biračkih mjesta u BiH, uključujući 7 biračkih mjesta u diplomatskim predstavništvima u inozemstvu.

B. SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO

SIP je stalno tijelo, kojem je zakon dao široke ovlasti, a odgovoran je za ukupnu provedbu izbora. Posebno povjerenstvo za izbor i imenovanje imenuje sedam članova na sedmogodišnji mandat.²⁶ Izborni zakon nalaže da se u sastav SIP-a moraju uključiti dva Bošnjaka, dva Hrvata, dva Srbina i jedan iz reda 'ostalih'. Etničko podrijetlo se utvrđuje osobnim izjašnjenjem u vrijeme prijave za članstvo i ponekad je predmet osporavanja. Predsjedavajućeg SIP-a biraju njegovi članovi na 21 mjesec, na bazi rotacije, pri čemu se također uzima u obzir rotacija etničke pripadnosti predsjedatelja. Sadašnja predsjedavajuća se izjasnila kao 'ostali'. I Misija OESS-a u BiH i OHR su imali po jednog člana u SIP-u sve do 30. lipnja 2005. Oni i dalje imaju po jednog savjetodavnog člana u SIP-u, ali bez prava glasa.

²² Mjesta za VIB-ove dodijeljena su redosljedom preferencijalnih glasova od najvišeg prema najnižem broju kandidata s najmanje pet posto preferencijalnih glasova od ukupnih važećih glasova.

²³ Svaka politička stranka ili koalicija koja se natječe na proporcionalnim izborima u barem jednom VIB-u mogla je dostaviti SIP-u zatvorenu kandidacijsku listu iz redova kandidata koji se već natječu u bilo kojem VIB-u. Subjekti koji su dobili najviše glasova ukupno za tu razinu izbornog natjecanja i prešli prag od tri procenta sudjeluju u dodjeli mandatnih (obveznih) mjesta, kroz proporcionalni sustav dodjele mandata. Ovaj je mehanizam predviđen kako bi se osigurala veća proporcionalna zastupljenost na svim razinama.

²⁴ Članak 9.11. Izbornog zakona BiH.

²⁵ Npr. razlika između izborne jedinice 1 i 3 u RS-u za izbore u Zastupnički dom BiH je više od 45 posto. Stavak 2.2. Kodeksa dobre prakse u svezi s izbornim pitanjima Venecijanske komisije Vijeća Europe preporučuje da prihvatljivo odstupanje od te norme 'rijetko smije prijeći 10 posto, a nikad 15 posto, osim u istinski izuzetnim okolnostima'.

²⁶ Ovo povjerenstvo čine dva člana iz Visokoga sudskog i tužiteljskog vijeća, tri iz Administrativnog povjerenstva Zastupničkog doma BiH i dva iz sadašnjeg SIP-a.

27

Uz obvezu organizacije izbora, SIP ima i obvezu provedbe Zakona o sukobu interesa. Ovo rješenje po kojem SIP ima mandat odlučivati o mogućim slučajevima sukoba interesa između izabranih i imenovanih dužnosnika predstavljalo je opterećenje za njegov rad, pogotovo tijekom izbornoga razdoblja.

SIP je uživao opće povjerenje sudionika u izborima i učinkovito je funkcionirao. Sveukupno, postupao je profesionalno i transparentno. Rješavao je probleme na zadovoljavajući način i u okviru zakona.

SIP je potrebne propise objavio dovoljno vremena prije izbora, što je omogućilo pravovremenu pripremu jednoga broja važnih aspekata izbora. Nekoliko općinskih izbornih povjerenstava navelo je, međutim, da su neki podzakonski akti koje je donio SIP dopunjeni kasno u tom procesu, pogotovo Direktiva o izdavanju certifikata i imenovanju članova BO-a na biračkim mjestima; to je dopunjavano tri puta, a posljednji put 28. rujna.

Svi podzakonski akti SIP-a, uključujući pravilnike, direktive i upute, objavljeni su blagovremeno na njegovoj internetskoj stranici. Odluke SIP-a po prigovorima i zahtjevima, međutim, nisu objavljene i dostavljane su sudionicima u izborima samo po zahtjevu, ponekad sa zakašnjenjem.

SIP je održavao redovite i javne sjednice, kao i izvanredne sjednice, koje su najavljene na njihovoj internetskoj stranici, iako ponekad s kašnjenjem. Iako su te sjednice bile otvorene za promatrače, nijedan akreditirani promatrač iz političkih subjekata i nevladinih organizacija nije pratio sjednice SIP-a, što ukazuje na nedostatak zanimanja za pojednostavljeni proces odlučivanja u SIP-u. Predstavници medija također su rijetko bili prisutni. Većina odluka SIP-a donesenih na tim sjednicama bile su jednoglasne. Sve važne odluke su općenito brzo razmotrene i donesene.

SIP je na vrijeme organizirao tiskanje glasačkih listića i pripremu drugoga izbornog materijala. Zabilježeno je da na dan izbora, međutim, neki izborni materijali, posebice kopije protokola s rezultatima BO-a, nisu bili dovoljno kvalitetni, što je predstavljalo poteškoću u izvješćivanju o rezultatima nekih BO-a. Neki članovi izborne administracije, uključujući i članove SIP-a, naveli su da izvjesne sigurnosne aspekte glasačkih listića treba riješiti u budućnosti kako bi se spriječila zlouporaba na dan izbora. Konkretno, bilo je vrlo jednostavno proizvesti i tiskati glasački listić. Usto, glasački listići za slanje poštom nisu bili dovoljno različiti od redovitih.

SIP je preuzeo sveobuhvatan projekt kako bi poboljšao i integrirao softversku platformu SIP-a i općinskih izbornih povjerenstava, uključujući baze podataka za verifikaciju kandidata, kandidacijske liste i unošenje podataka, tablični prikaz i objavljivanje izbornih rezultata. SIP je smatrao da je ovaj projekt imao pozitivan utjecaj na kvalitetu njihovoga rada, procedure internog izvješćivanja i sačinio visokokvalitetnu bazu podataka za buduće izbore. Smatrao je da bi redovita proračunska sredstva, umjesto vanjske pomoći, bila poželjna za održavanje adekvatnih kapaciteta informacijske tehnologije.

SIP je proveo i programe educiranja birača. Oni su naširoko emitirani na javnim i privatnim radiotelevizijskim postajama, ali su bili ograničeni na uputu o tome kako obilježiti različite tipove glasačkih listića. Dan glasovanja pokazao je da bi birači imali koristi od širih informacija u svrhu educiranja birača, gdje bi se, recimo, naglasili tajnost glasovanja (savijanje glasačkih listića, tzv. obiteljsko glasovanje) i mobilno glasovanje. Kampanje sa spotovima 'Izađite na glasovanje' producirale su domaće i međunarodne organizacije.

C. OPĆINSKA IZBORNA POVJERENSTVA

Općinska izborna povjerenstva su stalne strukture. Njihove članove i predsjedatelja općinske vlasti imenuju na sedmogodišnji mandat, a odobrava ih SIP.²⁸ Nekoliko političkih stranaka izrazilo je zabrinutost glede pristranosti nekih članova OIP-a budući da ih imenuju izabrana politička tijela. Prigodom svih imenovanja treba biti poštovana kvota etničke zastupljenosti, sukladno posljednjem popisu stanovništva provedenom 1991. Ovaj zahtjev je općenito bio ispunjen iako je zabilježeno nekoliko izuzetaka zbog nedovoljnih prijava odgovarajućih kandidata iz tražene etničke skupine.²⁹ Ne čini se da je ovo rezultiralo bilo kakvom političkom pristranošću ili teškoćama u radu tih OIP-a.

OIP-i su bili odgovorni za nadziranje glasovanja i brojanja glasova na biračkim mjestima i za tablični prikaz preliminarnih izbornih rezultata. OIP-i su općenito bili dobro organizirani i kadrovski popunjeni iskusnim članovima, koji su se doimali kao dobro osposobljeni, pogotovo glede posljednjih promjena propisa koje se odnose na postupke glasovanja i brojanja glasova.

Jedan broj čimbenika negativno je utjecao na rad OIP-a. Neki OIP-i nisu dobili dovoljna sredstva od općinskih vlasti za organizaciju izbora. Nekoliko OIP-a³⁰ navelo je IPM OESS/ODIHR-u da im općinske vlasti nisu prebacile dovoljna sredstva.³¹ Nekoliko OIP-a je također navelo da su općinski računi bili zamrznuti iz razloga koji nisu imali veze s izborima, što je utjecalo na njihov rad.³² Neki OIP-i nisu imali odgovarajući radni prostor.³³

D. BIRAČKI ODBORI (BO)

Općinska izborna povjerenstva su imenovala BO-e, a svi politički subjekti koji se natječu u određenoj izbornoj jedinici imali su pravo imenovati članove BO-a. OIP-i su obavili ždrijebanje kako bi dodijelili pozicije mjesta u biračkim mjestima, što je uključilo sve političke subjekte koji su se natjecali u bilo kojoj izbornoj utrci u danoj općini. Po zaključenju toga procesa politički subjekti su imali jedan tjedan da imenuju svoje predstavnike u BO-e.

Neki politički subjekti nisu osigurali dovoljno nominacija za mjesta u BO-ima. OIP-i su morali popuniti ta prazna mjesta mještanima i nastojali su pritom osigurati da te osobe imaju iskustva sa izborima. Na dan izbora međunarodni promatrači su zapazili da su na jednoj trećini posjećenih izbornih mjesta barem jednoga člana predložili i imenovali OIP-i.

Sveukupno, oko 23.700 članova na biračkom mjestu imenovano je u zakonskom roku. Raširena praksa je bila da politički subjekti imenuju članove BO-a koji su vezani za neku drugu stranku, ili da trguju tim mjestima s drugim političkim subjektima. IPM OESS/ODIHR-a je mogao potvrditi nekoliko takvih slučajeva.³⁴

Članovi BO-a prošli su obuku. Sesije koje je pratio IPM OESS/ODIHR-a bile su dobro organizirane i posjećene, ali su se razlikovale po kvaliteti, trajanju i interaktivnosti. Pozitivno je

²⁸ Prema Izbornom zakonu BiH, OIP-i imaju tri, pet ili sedam članova, ovisno o broju registriranih birača u općini.

²⁹ Na primjer, OIP-i na Palama (FBiH), u Gacku i Nevesinju.

³⁰ Na primjer, OIP-i iz Bijeljine, Bosanske Krupe, Sanskog Mosta i Srebrenice.

³¹ Članci 1.2a. i 1.2a.6. Izbornoga zakona.

³² Kao što je OIP Šekovići.

³³ Kao što su Bosansko Grahovo, Srebrenica, Gradačac, Orašje, Gacko i Prozor.

³⁴ Na primjer, u općinama Mostar, Odžak, Prijedor i Ilidža.

to što je SIP pripremio priručnike za BO-e. Neki OIP-i su izrazili nezadovoljstvo zbog onoga što su smatrali nedostatkom izbornoga iskustva nekih članova BO-a. Međunarodni promatrači potvrdili su na dan izbora da je jedan broj BO-a imao poteškoća u propisnoj provedbi kompleksnih izbornih procedura, posebno vezano za proceduru otvaranja i prebrojavanja glasova.

VI. REGISTRACIJA BIRAČA

A. PREGLED

SIP održava Središnji birački popis (SBP) na temelju sustava zaštite identifikacije građana (CIPS) Ministarstva civilnih poslova (MCP), uspostavljenog u travnju 2006. godine.

Postoji opće javno povjerenje u sustav registracije birača. Građani su mogli provjeriti i tražiti ažuriranje svojih podataka u SBP-u sve do 19. kolovoza. Nakon toga roka broj registriranih birača je finaliziran i iznosio je 3.126.599. Oni građani koji su aplicirali za osobne iskaznice nakon tog datuma, ili koji su imali osobne iskaznice ali nisu bili na izvodu SBP-a, mogli su glasovati nepotvrđenim glasačkim listićima na posebnim BM-ima.³⁵

Na dan 20. rujna SIP je objavio pokretanje sustava koji biračima omogućuje provjeru tekstualnim porukama (SMS) na kojem su izbornom mjestu registrirani. Tijekom dana izbora SIP je izvijestio da je dobio više od 90.000 SMS-ova. Usto, dobili su oko 100 poziva na liniji za pomoć, u kojima su birači tražili potvrdu pojedinosti vezanih za BO-e. Međunarodni promatrači zamijetili su na dan izbora, međutim, na oko šest posto izbornih mjesta jednoga ili više birača koji su preusmjeravani na druga izborna mjesta ili u OIP-e da vide gdje su registrirani.

B. GLASOVANJE U INOZEMSTVU

Izborni zakon omogućuje bh. građanima koji su privremeno ili trajno nastanjeni u inozemstvu da se registriraju kako bi glasovali u inozemstvu. Ti se birači moraju za svake izbore ponovno registrirati. Prvi su put građani u inozemstvu mogli izabrati glasovati bilo poštom ili osobno u jednom od diplomatskih predstavništava zemlje. Ukupno 1.064 birača registrirana su za glasovanje u diplomatskim predstavništvima u inozemstvu.³⁶ Izlazak birača na biračkim mjestima u inozemstvu je prema izvješćima bio 68 posto od registriranih birača. Ukupno 36.649 birača u inozemstvu registriralo se da glasuje poštom, od kojih je 62,7 posto i glasovalo.

Neki sugovornici, uključujući i članove SIP-a, izrazili su nezadovoljstvo zbog obveze birača u inozemstvu da obnavljaju registraciju za svake izbore i pretpostavili da je to uzrok niskom broju birača koji su registrirani u inozemstvu. Drugi mogući uzrok je dodatni zahtjev nametnut biračima koji se žele registrirati za glasovanje u inozemstvu kako bi prvi put sudjelovali na izborima. Pored potvrde o identitetu, trebali su pružiti i dokaz o državljanstvu, bilo bh. putovnicu ili skoriju potvrdu o državljanstvu.³⁷ Jedan broj izbjeglica iz BiH, međutim, izbjegao je u ratu tijekom 1990-ih bez tih dokumenata a bh. diplomatska predstavništva ne izdaju takve potvrde.

³⁵ Obilježeni glasovi su brojani u Glavnom centru za brojanje glasova (GCBG) u Sarajevu nakon provjere informacija u SBP-u kako bi se izbjeglo potencijalno dvostruko glasovanje.

³⁶ BM-i su uspostavljeni u Beču, Oslu, Kopenhagenu, Berlinu, Stuttgartu, Münchenu i Frankfurtu.

³⁷ Ne smije biti starije od šest mjeseci.

Birači koji su željeli glasovati u inozemstvu morali su dostaviti svoj zahtjev SIP-u e-mailom ili redovitom poštom do 19. srpnja. SIP je tvrdio da je tako rani rok bio potreban radi propisne i pravovremene organizacije procedura te kako bi omogućio da glasovi poslani poštom stignu na vrijeme u Glavni centar za brojanje glasova (GCBG) u Sarajevu.³⁸ Sugovornici su zapazili da nije bilo pravovremenih ni dovoljnih informacija biračima u inozemstvu kako bi se mogli na vrijeme registrirati.

Uoči izbora SIP je identificirao falsificirane aplikacije za glasovanje poštom.³⁹ Nakon toga SIP je istražio i ustanovio da je nekoliko stotina takvih glasačkih listića poslano poštom na identične adrese u inozemstvu. SIP je obavijestio javnost da je Tužilaštvu uputio tri slučaja vezana za navodne lažne registracije birača za glasovanje poštom izvan zemlje. SIP je odlučio ne brojati ukupno 262 koverta s glasovima upućenim poštom za koje se dokazalo da ih nisu poslali sami birači. U Distriktu Brčko je podneseno drugo izvješće o navodnoj nezakonitoj registraciji opcija za glasovanje u entitetu RS za lokalne građane Bošnjake. Istrage su bile u tijeku u vrijeme izrade ovoga izvješća.

C. INTERNO RASELJENE OSOBE I MOBILNO GLASOVANJE

Podaci Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice pokazuju da su 113.642 interno raseljene osobe bile registrirane u BiH krajem 2009. Interno raseljene osobe mogu izabrati glasovati bilo na mjestu svoga trenutnog boravišta bilo u svojoj izbornoj jedinici u vrijeme popisa stanovništva iz 1991. Prema SIP-u, 22.473 interno raseljene osobe registrirane su za glasovanje za općine svoga prebivališta u 1991., bilo osobno ili glasovanjem u odsutnosti na biračkom mjestu gdje trenutno borave. Na izbore je izašlo 39,2 posto tih birača.

Birači i rukovoditelji raznih institucija mogli su podnijeti aplikacije za glasovanje pomoću mobilne glasačke kutije do 18. rujna.⁴⁰ Birači u bolnicama i zatvorima (koji privremeno borave u drugim općinama) mogli su glasovati za izborne utrke koje su se vodile u općini njihova stalnog prebivališta. Neki OIP-i, međutim, nisu uspjeli propisno regulirati te procedure, pogotovo u svezi s biračima u bolnicama i drugim ambulantskim institucijama. Prema SIP-u, OIP-i su imenovali oko 350 specijalnih BO-a (mobilnih timova) na biračkom mjestu kako bi ispunili ove zahtjeve. Međunarodni promatrači zamijetili su na dan izbora da neki OIP-i nisu imali dovoljan broj mobilnih timova.

Prema SIP-u, 29.054 stanovnika Distrikta Brčko (35 posto) nisu imala ni pasivno ni aktivno pravo glasovanja u entitetskim i državnim izbornim utrkama. To je rezultat činjenice da nisu

³⁸ Za ove izbore SIP je utvrdio rok za čekanje glasova poslanih poštom od 10 dana nakon dana izbora, pod uvjetom da su ti glasovi poslani prije zatvaranja biračkih mjesta.

³⁹ SIP je prijavio jedan slučaj birača u selu Kopači (područje Goražda). Nakon što se nekoliko birača žalilo SIP-u putem SNSD-a u Goraždu da nisu na biračkom popisu utvrđeno je da su registrirani za glasovanje poštom na temelju zahtjeva poslanog s jedne adrese u Beogradu, Srbija. SIP je provjerio tu informaciju za sve birače u tom selu i utvrdio da je bilo 186 birača registriranih za glasovanje poštom čiji su zahtjevi bili poslani s nekoliko različitih adresa u Srbiji. Drugi slučaj koji se tiče osam birača iz Bosanskog Broda otkriven je nakon što se činilo da su oni lažno registrirani za glasovanje poštom u Slavanskom Brodu, Hrvatska, na adresi jedne lokalne nevladine organizacije. Nakon provjere izgleda da su u tom mjestu ukupno 92 birača registrirana za glasovanje poštom. Uoči izbora otkrivena su još dva slučaja koja se tiču birača u Drvaru (23 birača registrirana na dvije različite adrese u Srbiji) i u općini Pelagićevo.

⁴⁰ Ovo uključuje birače koji su vezani za dom zbog starosti, bolesti, ili invaliditeta, i birače u zatvorima, pritvorskim centrima ili zdravstvenim institucijama.

uneseni u Središnji birački popis budući da nisu iskazali entitetsku “biračku opciju” za 2010. ili za bilo koje prethodne izbore, kao što to nalaže zakon.⁴¹

Zbog činjenice da izbor entitetskog državljanstva nije obvezan i da mnogi stanovnici Brčkog nisu izabrali nijedan, SIP je pokušao ublažiti ovaj problem omogućivši biračima bez entitetskoga državljanstva da odaberu opciju glasovanja tako što su se registrirali pri izbornom povjerenstvu Distrikta Brčko. Rok koji je SIP za to odredio, međutim, bio je 19. srpnja. SIP je objavio da je taj rok određen kako bi se spriječilo glasovanje za drugoga ili druge vrste prijevara.⁴² Iz istoga razloga, SIP je odlučio ne dozvoliti registraciju opcije glasovanja na sam dan izbora.⁴³

VII. REGISTRACIJA KANDIDATA

Političke stranke, izborne koalicije, neovisni kandidati i liste neovisnih kandidata (‘politički subjekti’) mogli su se natjecati na izborima pod uvjetom da su bili zastupljeni u Zastupničkom domu za izbore na kojima su se željeli natjecati ili su SIP-u podnijeli potpise potpore.⁴⁴

SIP je izdao certifikate za 39 političkih stranaka, 11 koalicija i 13 neovisnih kandidata, u procesu koji su sugovornici IMP OESS/ODIHR-a opisali kao sveobuhvatni proces.⁴⁵ Procedure za provjeru potpisa potpore nisu detaljno regulirane, a nisu bile ni potpuno transparentne s obzirom na to da zakon ne pruža mogućnost izbornim subjektima prisustvovanje proceduri provjere. Jedna politička stranka i dva neovisna kandidata nisu se registrirali zbog nepotpunih prijava i manjka potpisa potpore, dok jedna stranka, certificirana da se natječe samo na županijskim izborima, nije dostavila kandidacijsku listu.

Ukupno 3.900 kandidata natjecalo se na općim izborima (bez županijskih) na 562 zasebne kandidacijske liste, čime se biračima nudio širok politički izbor. To uključuje 19 kandidata koji su se natjecali za Predsjedništvo BiH (9 Bošnjaka, 7 Hrvata i 3 Srbina). SIP nije izdao certifikat na 324 kandidacijske liste iz raznih razloga. Nije bilo uloženi prigovora u svezi s procesom registracije kandidata.

Više od 93 posto certificiranih kandidata dostavilo je SIP-u traženu izjavu o imovinskom stanju u zakonskom roku. Iako je to predviđeno zakonom, SIP nije sankcionirao kandidate koji nisu poštovali taj zahtjev, već je, umjesto toga, produžio rok do 13. listopada. Do tada samo deset kandidata nije dostavilo izjavu o imovinskom stanju.

VIII. IZBORNA KAMPANJA I FINANCIRANJE KAMPANJE

⁴¹ Izborni zakon navodi da birači u Brčkom glasuju za entitetske i državne izbore u RS-u, FBiH i BiH prema svom izabranom entitetskom državljanstvu (što automatski postaje njihova biračka opcija).

⁴² Tako npr. korištenje stavki na biračkom spisku pojedinaca koji zapravo ne borave u Brčkom ili na drugi način neaktivnih birača ili izborni inženjering političkih stranaka, koji su mogli te birače bez glasačke opcije angažirati da odaberu opciju u skladu s posebnim interesima samih tih stranaka.

⁴³ Godine 2006. birači su mogli izraziti svoju biračku opciju i na dan izbora.

⁴⁴ Da bi se natjecalo za Predsjedništvo BiH, trebalo je 3.000 potpisa. Politički subjekti koji nisu bili zastupljeni u Zastupničkom domu BiH trebali su prikupiti 3.000 potpisa da bi se natjecali za Zastupnički dom BiH, a 2.000 potpisa za entitetske zastupničke domove. Za neovisne kandidate tražena je polovica toga broja.

⁴⁵ Još tri koalicije, pet stranaka i šest neovisnih kandidata natjecalo se samo na županijskim izborima. Nijedna lista neovisnih kandidata nije formirana za bilo koju izbornu utrku.

A. IZBORNA KAMPANJA

Iako je kampanja krenula nekoliko mjeseci prije službenoga datuma pokretanja (kroz konvencije, javne skupove i druge stranačke aktivnosti), ona je znatno uzela maha nakon početka službene kampanje, 3. rujna. Kampanja je bila vidljiva u cijeloj zemlji, a posebice u gradovima. Većina stranaka, koalicija i kandidata koristila je tradicionalna sredstva vođenja kampanje, uključujući skupove, bilborde i plakate, distribuciju letaka, obilazak građana od vrata do vrata, kao i tiskane i elektroničke medije, uključujući internet. Nezaposlenost, navodna korupcija, cestogradnja, zdravstvena i obrazovna reforma bile su među temama kampanje. Pitanja ustavne reforme i etničke podjele koje stoje iza toga i dalje su, međutim, bila sveprisutna.

Sveukupno, ozračje kampanje bilo je konkurentno, ali općenito mirno. Izborni kandidati su općenito mogli voditi svoje aktivnosti kampanje bez ometanja bilo od vlasti ili od drugih stranaka.⁴⁶ Kampanja je povremeno bila obilježena nacionalističkom retorikom i zapaljivim izjavama nekih izbornih natjecatelja. Kampanja je bila oslobođena napetosti, izuzev jednog ozbiljnog incidenta.⁴⁷ Zabilježeni su elementi negativne kampanje, kao što je distribucija lažnih dnevnih novina s optužbama na račun nekoliko kandidata, pri čemu se oponašao stil i dizajn jedne od najvećih dnevnih novina u vlasništvu jednoga od kandidata.⁴⁸ HDZ BiH i HDZ 1990 optuživali su se međusobno za namjerno oštećivanje izbornih plakata i žalili se o tome SIP-u.

Jedna od karakteristika kampanje bila je prisutnost političkih lidera iz susjednih država, što je jedan broj sudionika u kampanji kritizirao.⁴⁹ Na dan 29. rujna Boris Tadić, predsjednik Srbije, bio je nazočan skupu koji je organizirao SNSD u Doboju i podržao kandidate te stranke. On je posjetio RS u svojstvu predsjednika Demokratske stranke Srbije. SDP je najavio sudjelovanje bivšega hrvatskoga predsjednika Stjepana Mesića na stranačkom skupu u Tuzli, ali ta posjeta nije realizirana.

U svojim kontaktima s IPM-om OESS/ODIHR-a političke stranke i kandidati iznijeli su nekoliko prigovora u svezi s vođenjem kampanje, na središnjoj i na regionalnoj razini. Većina prigovora odnosila se na uništene ili pocijepane plakate.

Većina stranaka izrazila je opće povjerenje u izbornu administraciju. Iako se nekoliko stranaka žalilo IPM OESS/ODIHR-u na kršenje izbornih propisa, kao što je kupnja glasova ili glasovanje na više mjesta, one nisu formalno uložile prigovor, niti su podnijele bilo kakve službene dokaze prije dana izbora. Svoje nedjelovanje opravdale su nepovjerenjem u sudstvo.

Tijekom kampanje mnoge političke stranke su prenijele IPM OESS/ODIHR-u zabrinutost zbog velikoga broja nevažećih glasačkih listića, pri čemu su zamijetile da je to moglo imati učinka na rezultate izbora. To je bilo intenzivirano nakon izbornoga dana, kada je 9,51 posto nevažećih glasačkih listića prijavljeno u svezi s izborom za srpskoga člana tročlanog Predsjedništva BiH i sličan visoki postotak kod izbora za bošnjačkoga i hrvatskoga člana tročlanoga predsjedništva RS-a.

⁴⁶ IPM OSCE / ODIHR-a pratio je 35 najvažnijih skupova, koje su nekad predvodili vođe političkih stranaka, kao što je SBiH, SDP, SNSD, SDA, SDS, Socijaldemokratska unija (SDU), NSRZB, HDZ 1990 i SBB.

⁴⁷ U noći 19. rujna u Orašju je bilo pucnjave na kuću dvojice dužnosnika HDZ-a 1990 (jedan od njih je bio federalni ministar i kandidat za Zastupnički dom FBiH) i na lokalne urede HDZ-a 1990.

⁴⁸ Na dan 1. listopada objavljen je list nazvan *Bosanska stvarnost* (navodno ga je objavila SDA) u besplatnoj tiraži od 150.000 primjeraka. Ličio je na *Dnevni avaz*, dnevni list u vlasništvu Fahrudina Radončića, lidera SBB-a i kandidata za Predsjedništvo BiH.

⁴⁹ SDA je izjavila da su se srpski i hrvatski političari miješali u unutarnja pitanja BiH.

Sugovornici IPM OESS/ODIHR-a stalno su se žalili na pristrano medijsko pokrivanje. Nekoliko političkih stranaka izrazilo je u nekoliko navrata zabrinutost zbog nepostojanja jednakog pristupa medijima za opoziciju ili manje stranke. IPM OESS/ODIHR-a je zamijetio da su kandidati koji vrše službenu dužnost imali prednost kad je u pitanju izvješćivanje medija.

B. FINANCIRANJE KAMPANJE

Sustav financiranja kampanje utvrđen je Izbornim zakonom BiH⁵⁰ te Zakonom o financiranju političkih stranaka BiH, RS-a i Distrikta Brčko, kao i drugim zakonima, kao što je Zakon o sukobu interesa BiH i Zakon o upravnom postupku BiH. FBiH nije usvojila nijedan zakon o financiranju političke kampanje.

Zakon o financiranju političkih partija BiH iz 2000. godine dopunjen je u srpnju 2010., čime je udvostručen limit donacija koje pravni subjekti daju političkim strankama, dok je zadržan limit donacija pojedinaca. Zakon obvezuje političke stranke na davanje izjave o svojim računima te na prijavu svake donacije iznad 100 KM (50 eura).

Prema Izbornom zakonu, svi kandidati koji se natječu za položaj izabranog dužnosnika na državnoj i entitetskoj razini prijavljuju svoje imovinsko stanje izjavom dostavljenom SIP-u najkasnije 15 dana nakon što njihova kandidatura bude prihvaćena. Izabrani kandidati, izuzev onih na državnoj i entitetskoj razini, to moraju učiniti u roku od 30 dana od objavljivanja verifikacije njihovih mandata. Nakon okončanja mandata, svi izabrani kandidati dostavljaju i ažuriranu izjavu o imovinskom stanju. Iako SIP objavljuje te izjave o imovinskom stanju na svojoj web stranici, on nije odgovoran za njihovu točnost, niti za bilo kakve prigovore vezane za to.⁵¹

Tijekom ovih izbora odvijala se velika javna debata o pitanju financiranja kampanje. Neki politički subjekti izrazili su nezadovoljstvo propisima o financiranju kampanje i nepostojanjem transparentnosti. Po njima, ti propisi su pretjerano restriktivni glede limita donacija i diskriminirajući protiv stranaka koje nisu zastupljene u zakonodavnim tijelima BiH.

Po zakonu se od kandidata ne zahtijeva da otkriju kako se financira njihova kampanja te prihode i rashode prije dana izbora. Zakon nalaže da financijsko izvješće za kampanju treba podnijeti 30 dana nakon objavljivanja službenih rezultata izbora. Nadalje, zakonski nije jasno definirano što predstavlja aktivnosti kampanje. Nema jasne razlike između rashoda koje treba smatrati troškovima kampanje i redovitih, operativnih troškova, političkih stranaka tijekom kampanje. U praksi, iznosi koje su prijavile političke stranke uključuju nekoliko općih kategorija i ukupne sume. To onemogućava neovisnu verifikaciju razine troškova kampanje.

Odjel za reviziju SIP-a odgovoran je za provjeru i kontrolu financijskih izvješća koja im podnesu političke stranke i za podnošenje izvješća SIP-u o bilo kakvim neregularnostima.⁵² Ako neka politička stranka ne podnese izvješće, to može dovesti do oduzimanja prava kandidiranja na sljedećim izborima. SIP može odlučiti da po službenoj dužnosti istraži bilo kakvu sumnju glede kršenja zakona o financiranju političkih stranaka ili djelovati po službenom prigovoru. SIP može nametnuti sankcije, na koje se prizivi mogu podnijeti Prizivnom vijeću.⁵³ Glavni problem na

⁵⁰ Službeni list BiH, br. 22/00, 102/09, 54/10.

⁵¹ Članci 15.7-9. Izbornoga zakona.

⁵² Članak 14. Zakona o financiranju političkih stranaka.

⁵³ Sustav sankcija reguliran je Izbornim zakonom i novčane kazne mogu iznositi do 10.000 KM (5.000 eura), dok Zakon o financiranju političkih stranaka nameće novčane kazne do trostrukog iznosa nezakonito

ovom planu i dalje je neprovođenje zakona, te se, stoga, čini kako odredbe nemaju nikakav odvratajući učinak.

U praksi, revizorske istrage dugo traju uglavnom zbog nedovoljnih sredstava i nedovoljnog broja službenika.⁵⁴ Prema tome, SIP objavljuje revizorska izvješća izvjesno vrijeme nakon izbora, čak i nekoliko godina kasnije.⁵⁵ Štoviše, iako se u revizorskim izvješćima registriraju neregularnosti, SIP-u treba znatno vrijeme da odluči i objavi sankcije.⁵⁶ Ovaj nedostatak hitne intervencije i aktivne reakcije doveo je do toga da je percepcija javnosti da politički subjekti prolaze nekažnjeno u slučaju financijske neodgovornosti.

IX. MEDIJI

A. MEDIJSKI PROSTOR

Medijski prostor u BiH je raznolik i kompleksan jer uključuje oko 200 licenciranih radiotelevizijskih postaja i 100 tiskanih medija. Sustav javnih radiotelevizija čine tri emitera organizacije (svaki s radio i TV postajom), od kojih jedan djeluje na državnoj a dva na entitetskoj razini, pri čemu oba pokrivaju više od 70 posto teritorija BiH.⁵⁷ Nadalje, ima više od 60 radio postaja i 16 javnih TV kanala koji emitiraju lokalni program.⁵⁸ Od svih privatnih radiotelevizija, OBN i TV Pink BiH su TV kanali s najširoom teritorijalnom pokrivenošću - oko 60 posto teritorija zemlje. List *Dnevni avaz* ima najveću procijenjenu dnevnu nakladu od oko 50.000 primjeraka.

Nekoliko IPM OESS/ODIHR-ovih sugovornika izrazilo je zabrinutost zbog mogućih veza između medija i političkih elita, što može utjecati na uređivačku neovisnost. Izražena je zabrinutost i zbog financijske potpore (koja iznosi nekoliko milijuna KM) koju je Vlada RS-a dodijelila u srpnju 2010. javnim i privatnim medijima sa sjedištem u RS-u, koja je, čini se, bila dodijeljena selektivno u osjetljivom predizbornom razdoblju.⁵⁹

B. MEDIJSKI REGULATORNI OKVIR

Izborni zakon dopunjen SIP-ovim propisima pruža sveobuhvatan pravni okvir za medijsko pokrivanje izbora. Elektronički mediji moraju izvješćivati o predizbornim aktivnostima i poštovati načela uravnoteženosti, pravičnosti i nepristranosti. Državni dužnosnici koji se natječu na izborima ne smiju biti privilegirani nad njihovim konkurentima, a radiotelevizijske postaje

dobivenog novca. Za bilo kakav tip kršenja, SIP koristi administrativne i novčane sankcije koje su utvrđene u Izbornom zakonu BiH. Prema članu 16. Zakona o financiranju političkih stranaka BiH uspostavlja se Prizivno vijeće kao je specifično tijelo uspostavljeno da bi rješavalo o prizivima na odluke SIP-a o financiranju političkih stranaka.

⁵⁴ Revizorski odjel SIP-a čini sedam članova.

⁵⁵ Revizorsko izvješće o financiranju kampanje za općinske izbore 2008. završeno je u ožujku 2010. a objavljeno u lipnju 2010.

⁵⁶ Za općinske izbore 2008. jedna je politička stranka primila višak donacija od pola milijuna KM (250.000 eura), ali nikakve sankcije nisu donesene do trenutka izrade ovoga izvješća.

⁵⁷ BHRT djeluje na državnoj razini; RTV FBiH je primarno usmjeren na FBiH, a RTRS se uglavnom prenosi u RS-u.

⁵⁸ Prema RAK-u, <http://www.rak.ba/bih/index.php?uid=1273787247>.

⁵⁹ Misija OESS-a u BiH - Follow-up Report on BiH Media and Media Regulators Under Pressure, objavljeno 23. rujna 2010, <http://www.oscebih.org/documents/17160-eng.pdf>.

trebaju izbjeći spominjanje njihove kandidature ili stranačke pripadnosti kada izvješćuju o njihovim službenim aktivnostima.

Prema propisima SIP-a, u razdoblju službene kampanje javne radiotelevizijske kuće moraju dodijeliti barem tri minute besplatnog vremena svakom političkom subjektu na jednakoj osnovi. Tijekom ovoga razdoblja politički subjekti mogu kupiti i vrijeme za oglašavanje do najviše 30 minuta na svakom javnom i najviše 60 minuta na svakom privatnom radiotelevizijskom mediju tjedno.

RAK regulira radiotelevizijski sektor i odlučuje o prigovorima vezanim za medije, kako tijekom tako i izvan razdoblja kampanje; on može nametnuti sankcije kao što je opomena, novčana kazna, suspenzija emitiranja i oduzimanje licence. Ovlast ove agencije donekle je oslabljena nakon što njezin generalni direktor nije potvrđen na tom mjestu još od 2008. godine.⁶⁰ Tiskani mediji djeluju uvelike na temelju samoregulacije i načela koja su utvrđena u Kodeksu za tisak BiH. Prigovore glede izvješćivanja treba rješavati Vijeće za tisak BiH, samoregulacijsko tijelo koje objavljuje zakonski neobvezujuće odluke u medijima.

Petnaest prigovora vezanih za izbore dostavljeno je RAK-u u razdoblju provedbe kampanje. Od njih su tri odbijena prije dana izbora.⁶¹ RAK je obavijestio IPM OESS/ODIHR-a da su od svih dobivenih prigovora dva najviše zabrinjavala (dvije lokalne javne TV kuće koje navodno nisu omogućile jednako besplatno vrijeme emitiranja političkim subjektima). Ta dva slučaja, međutim, bila su također među onih 12 koji su na dan izbora i dalje ostali neriješeni.⁶² Taj relativno mali broj službenih prigovora u suprotnosti je s brojnim usmenim prigovorima uložanim u vezi s neadekvatnim pristupom medijima za kandidate ili općim prigovorima o medijskoj pristranosti.

C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA

Tijekom razdoblja provedbe kampanje (od 3. rujna do 2. listopada) IPM OESS/ODIHR-a proveo je monitoring (praćenje provedbe projekta) medija u emisijama u najgledanijim terminima TV postaja i sadržaje novina o izborima i kampanji.⁶³ Raznovrsna gledišta koja su izražavali mediji pružila su biračima prigodu da budu dobro informirani prilikom glasovanja. Izvješćivanje o kampanji, međutim, nije nudilo dubinsku analizu platformi kampanje, a populistička retorika je dominirala nad suštinskim pitanjima. Glavne stranke su u velikoj mjeri koristile plaćeno vrijeme za oglašavanje u medijima u posljednjem tjednu kampanje.

⁶⁰ Prema Zakonu o komunikacijama, generalnog direktora bira Vijeće RAK-a a odobrava Vijeće ministara. Diskusija vezana za etničku pripadnost u vezi s popunjavanjem ovog mjesta rezultirala je time da još uvijek nema odluke o imenovanju.

⁶¹ Dva priziva su odbijena jer su se odnosila na programe emitirane van vremena kampanje, a jedan je odbijen zato što je bio neutemeljen.

⁶² Članak 45. Zakona o komunikacijama 2003., koji se tiče rješavanja prigovora od RAK-a, ne postavlja nikakve konkretne rokove te specificira da 'agencija nastoji riješiti prigovore u razumnom vremenskom roku'.

⁶³ IPM OSCE/ODIHR-a pratio je najgledanije programe državne javne televizije BHT1, javne televizije FTV u FBiH i televizije RTRS u RS-u, kao i četiri privatna kanala - OBN, NTV Hayat Sarajevo, TV1 i TVBN, te programe vijesti privatne TV Pink BiH. Praćen je i sadržaj listova *Dnevni avaz*, *Dnevni list*, *Glas Srpske*, *Nezavisne novine* i *Oslobođenje*.

Radiotelevizijske organizacije pružile su subjektima koji su se kandidirali na izborima istinsku prigodu da prenesu svoju poruku biračima u glavnim debatama. Tijekom kampanje nacionalni javni TV kanali emitirali su više od 40 debata, usmjerenih na političke subjekte i kandidate koji su se natjecali u predsjedničkoj utrci. Neki kandidati iz vladajućih stranaka često su odlučivali ne sudjelovati u tim debatama.

Nacionalni javni mediji poštovali su pravne zahtjeve za dodjelom besplatnoga emitiranja za političke subjekte kako bi prenijeli poruke svoje kampanje biračima. Kao što se to zahtijeva, radiotelevizijske kuće uspostavile su redosljed pojavljivanja ždrijebom i dodijelile termine pod jednakim uvjetima. Kandidati su imali prigodu koristiti tri minute emitiranja na BHTV1, dok su FTV i RTRS ponudili po tri odnosno pet minuta.

Mnogim radiotelevizijski mediji odlučili su izvješćivati o dnevnim događanjima u kampanjama u sklopu posebnoga izbornog programa (*Izborna kronika*) u kasnim večernjim satima, dok su informativni programi, koje gleda šira publika, nudili samo ograničeno pokrivanje kampanja. Informativni programi su pozornost usmjeravali na pokrivanje rada vlada i državnih dužnosnika, od kojih su mnogi bili i kandidati na izborima. Sveukupno, mediji su poštovali zabranu eksplicitnog spominjanja stranačke pripadnosti predstavljenih dužnosnika, koji su bili istovremeno i izborni kandidati. Izvješćivanje o kandidatima na praćenim privatnim medijima znatno se međusobno razlikovalo, što odražava ne samo intenzitet aktivnosti kampanje stranaka u raznim zemljopisnim područjima nego ponekad i potporu određenim političkim opcijama.

Sveukupno, BHTV1 je ponudio neutralno pokrivanje političkih aktera. Njegovi informativni programi usredotočili su se na aktivnosti javnih tijela, pri čemu je zvaničnicima iz RS-a posvećivano manje pažnje nego predstavnicima struktura BiH i FBiH. Javna TV BHT1 nije pokrivala dešavanja u kampanji izvan svojih informativnih programa, ali je emitirala brojne debate.

Pristranost u prilog dužnosnika, nosilaca vlasti, primijećena je u informativnim programima RTRS-a, gdje su vlada RS-a, premijer i predsjednik zajedno zauzimali oko 50 posto izvješća, pri čemu je sve bilo pozitivno, ili neutralno. RTRS-ova *Izborna kronika* predstavila je više od 30 kandidata, među kojima su dvije stranke, SNSD i SzDS⁶⁴, zauzimale oko 10 posto termina svaka u tim programima.

Programi vijesti i aktualnosti emitirani na javnom emiteru u FBiH, FTV-u, ponudili su više kritičkoga izvješćivanja o javnim tijelima vlasti te donekle pokazivali tendenciju iznošenja oporbenih gledišta. Njihove *Izborne kronike* izvješćivale su o aktivnostima kampanje oko 35 kandidata, od čega je najveći udio imao SDP (6,5 posto).

Među privatnim radiotelevizijama, TV1, sa sjedištem u Sarajevu (koja je počela emitiranje kao informativni kanal nekoliko dana prije početka kampanje), favorizirala je vladajuće stranke u FBiH, posebno SBiH. Informativni programi TV1 dali su najveći dio termina Vladi FBiH (gotovo 16,8 posto), SBiH (14,5 posto) i SDA (oko 13 posto). *Izborne kronike* TV1 izvješćivale su o preko 30 političkih subjekata iako su najveći udio u pokrivanju imale SBiH (26,5 posto) i SDA (gotovo 9 posto).

Informativni programi TVBN, sa sjedištem u RS-u, bili su usmjereni na politiku RS-a i izvješćivanje o njihovim javnim vlastima, koje je bilo uglavnom neutralno. *Izborne kronike* na

⁶⁴ Savez za demokratsku Srpsku.

ovom TV kanalu pružile su najopsežnije izvješćivanje o događanjima u kampanji od svih praćenih medija, uključujući i javne; TVBN je prvenstveno izvješćivala o aktivnostima ključnih političkih subjekata u RS-u, među kojima su SDS i SNSD imali najveći udio.

TV OBN, TV *Hayat* Sarajevo i TV Pink BiH izvješćivali su o izborima u znatno manjoj mjeri nego ostali kanali. OBN i TV *Hayat* nisu imali *izbornu kroniku*.

Tiskani mediji nisu zakonski obvezni izvješćivati nepristrano niti izbalansirano. Oni su pružili široku paletu gledišta, često pokazujući pristranost u prilog ili protiv određenih političkih opcija. *Dnevni avaz*, dnevni list s najvećom nakladom, koji je u vlasništvu predsjednika SBB-a, djelovao je kao glasnogovornik te stranke, čime je pokazao veliku pristranost u prilog SBB-a, koji je dobio gotovo jednu trećinu ukupnoga prostora rezerviranog za političko izvješćivanje u tom listu, a protiv drugih kandidata; na primjer, SDA i SBiH su zauzeli više od 14 posto prostora izvješćivanja, i to u izuzetno negativnom svjetlu. *Oslobodenje* je, iako je predstavilo široki spektar subjekata, prikazivalo SBB u negativnom svjetlu te također bilo kritično prema SNSD-u. Dva lista u RS-u, *Glas Srpske* i *Nezavisne novine*, favorizirala su SNSD i Vladu RS-a. *Dnevni list* je bio usmjeren na aktivnosti stranaka Hrvata, posebno HDZ-a 1990 i HSP-a.

X. SUDJELOVANJE ŽENA

BiH se obvezala poštivati jednakost spolova na temelju nekoliko međunarodnih ugovora, koji su navedeni i u njenom Ustavu, uključujući Konvenciju UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena (CEDAW).⁶⁵ Zakon o jednakosti spolova BiH omogućava sudjelovanje žena na svim razinama javnoga života, uključujući zakonodavna i izvršna tijela.⁶⁶ Učinkoviti mehanizmi za njegovu provedbu nisu još uvijek u potpunosti uvedeni.⁶⁷ Akcijski plan o jednakosti spolova (GAP) za BiH, usvojen 2006. godine u Vijeću ministara, identificirao je sudjelovanje žena u političkom životu i procesima odlučivanja kao jedno od ključnih prioriteta područja.⁶⁸

Dok su zakonski uvjeti vezani za spolnu izbalansiranost na stranačkim listama poštovani, te je 37,7 posto kandidata u izbornim utrkama koje je pratio IMP OEES/ODIHR-a bile žene,⁶⁹ 43 žene (19,28 posto) izabrane su u tri parlamentarne skupštine. Dvije žene i sedamnaest muškaraca natjecali su se za Predsjedništvo BiH, a jedna žena i osamnaest muškaraca za Predsjedništvo RS-a. Nijedna kandidatkinja nije bila uspješna ni u jednoj od ove dvije predsjedničke utrke.

Nekoliko zagovornika IPM OEES/ODIHR-a izrazilo je zabrinutost zbog ograničene uloge žena u političkim strankama općenito, kao i zbog nepostojanja interesa stranaka da promoviraju žene

⁶⁵ BiH je ratificirala CEDAW 1993. i potom ga unijela u svoj Ustav. Iako Ustav BiH zabranjuje diskriminaciju na temelju spola (članovi 1.7. i 2.4), u tekstu se ne spominje eksplicitno jednakost spolova.

⁶⁶ Članak 20. nalaže da državna tijela na svim razinama organizacije vlasti, kao i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, političke partije... osiguraju i promoviraju jednaku spolnu zastupljenost u procesu upravljanja, odlučivanja i zastupanja... pri čemu je jednaka zastupljenost žena i muškaraca postignuta u slučaju kad je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40 posto u tijelima navedenim u stavku 1. ovog članka Zakona o jednakosti spolova BiH 2003., dopunjenog 2009.

⁶⁷ Članak 32. glasi da će svi državni i entitetski zakoni, kao i svi drugi odgovarajući propisi, biti usuglašeni s odredbama ovoga zakona najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovoga zakona.

⁶⁸ GAP je najvažniji pojedinačni strateški dokument za uvođenje jednakosti spolova i rodnih pitanja u sve sfere javnoga i privatnog života.

⁶⁹ 63 žene (12,3 posto) i 450 muškaraca predvodilo je kandidacijske liste.

kandidatkinje tijekom izbornih kampanja. Jedna skupina nevladinih organizacija provela je kampanju u cijeloj zemlji kako bi podigla svijest i ojačala sudjelovanje žena u izborima. U programima koje je pratio IPM OESS/ODIHR-a tek je oko 10 posto radiotelevizijskih programa bilo posvećeno ženama kandidatkinjama. Obiteljsko glasovanje je i dalje široko raširena praksa, pogotovo u ruralnim područjima zemlje.⁷⁰

Jedina žena članica SIP-a je istovremeno i njegova predsjednica. Žene su zauzimale 198 od 515 pozicija u OIP-ima, a predsjedale u 42.⁷¹

XI. SUDJELOVANJE NACIONALNIH MANJINA

Ustav BiH daje značajna politička prava na temelju etničke pripadnosti, ali, kao što je gore navedeno, ne jamči jednako uživanje aktivnoga i pasivnoga izbornog prava za sve građane bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Drugi važni zakoni na ovom planu uključuju Zakon o zaštiti nacionalnih manjina BiH i Zakon protiv diskriminacije.

Sedamnaest manjinskih skupina službeno je priznato u BiH kao nacionalne manjine.⁷² Većina tih manjina su brojčano vrlo male.⁷³ Najzastupljenija manjina su Romi s oko 9.000 ljudi prema popisu stanovništva iz 1991. Široko zastupljeno gledište je da je njihov stvarni broj znatno veći, pri čemu procjene variraju između 30.000 i 100.000. IPM OESS/ODIHR-u skrenuta je pažnja kako unatoč nastojanjima da se Romima osigura izdavanje osobnih dokumenata još uvijek postoji nepoznat broj birača Roma bez osobne iskaznice.

Između 3.900 kandidata koji su se natjecali u praćenim izbornim utrkama samo jedan kandidat je bio predstavnik manjine, 139 ih je bilo iz reda 'ostalnih' a 28 'neopredijeljenih'. Prema informacijama dostupnim IPM OESS/ODIHR-u nekolicina kandidata koji su se izjašnjavali kao Romi natjecali su se u raznim izbornim utrkama.

XII. DOMAĆI I MEĐUNARODNI PROMATRAČI

Prema Izbornome zakonu postoje domaći i međunarodni promatrači akreditirani kod SIP-a. Domaće skupine koje nisu stranački svrstane mogu promatrati izbore na temelju izjave da njihova organizacija ne vodi nikakve aktivnosti u ime neke političke stranke.

Ove opće izbore primarno su pratili predstavnici političkih subjekata. Ukupno 53.738 tih promatrača certificirano je u OIP-ima. Usto, SIP je certificirao još 106 pojedinaca da prate njegov rad u GCBG-u u Sarajevu.

⁷⁰ Dvadeset četiri posto posjećenih biračkih mjesta.

⁷¹ Povećanje od 28,5 posto u odnosu na 2006. godinu, kada je samo 30 OIP-a imalo žene za predsjedateljice. Članak 2.14. Izbornoga zakona BiH glasi da 'sastav izbornoga povjerenstva općenito odražava jednaku zastupljenost oba spola'.

⁷² Državni zakon o zaštiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama (2003, dopunjen 2005) navodi Albance, Crnogorce, Čehe, Talijane, Židove, Mađare, Makedonce, Nijemce, Poljake, Rome, Rumunje, Ruse, Rusine, Slovake, Slovence, Turke i Ukrajinke.

⁷³ Posljednji popis iz 1991. pokazuje da 17 nacionalnih manjina ukupno čine 0,8 posto stanovništva, dok 'ostali' čine 2,4, a 'Jugoslaveni' 5,6 posto.

Broj domaćih promatrača iz civilnoga društva bio je ograničen. Registrirano je ukupno 779 promatrača koji su predstavljali 20 nevladinih organizacija (NVO). Ova brojka je pet puta manja od one na prethodnim općim izborima, kada su nevladine organizacije bile organizirane kroz zajedničke aktivnosti. Čini se da je ta razlika izazvana padom financijskih sredstava, dok su predstavnici nekih nevladinih organizacija izrazili mišljenje da je taj manji broj domaćih promatrača utjecao na transparentnost procesa. Usto, neke istaknute nevladine organizacije navele su da su svoj primarni interes pomjerile s praćenja izbora na druge aspekte, kao što je praćenje rada izabраниh dužnosnika u razdoblju između izbora.

Na dan izbora, promatrači iz političkih stranaka registrirani su na više od 97 posto posjećenih biračkih mjesta, a promatrači iz nevladinog sektora na samo 10 posto.

XIII. PRIGOVORI I ZAHTJEVI

Propisi koji se odnose na sustav prigovora i zahtjeva utvrđeni su u Izbornome zakonu, Zakonu o upravnom postupku BiH i Uputi SIP-a.⁷⁴ Pravni okvir za prigovore i zahtjeve je sveobuhvatan i osigurava pravo kandidata da traže učinkovit i pravovremen pravni lijek. Amandmanima na Izborni zakon iz 2006. taj sustav je u velikoj mjeri pojednostavljen: npr. prigovore primaju OIP-i ili SIP, ovisno o pravnoj prirodi navodnog kršenja. Na prvostupanjske odluke OIP-a može se žaliti SIP-u. Sve odluke SIP-a mogu biti predmetom sudske revizije pred Prizivnim vijećem Suda BiH. Sudski organi mogu također pokrenuti istragu po službenoj dužnosti.

Općenito, SIP je kompetentno procesuirao prigovore vezane za izbore, ali nije uvijek poštovao zakonske rokove. Dodatni zadatak SIP-a da istražuje i odlučuje o mogućem sukobu interesa izabраниh i imenovanih dužnosnika predstavljao je teret za rad povjerenstva i njegovoga pravnog odjela, pogotovo uoči samih izbora.

Nadalje, SIP nema jednoobraznu i sustavnu bazu podataka prigovora jer nema centraliziranu bazu podataka svih prigovora uloženi u BiH. OIP-i također ne arhiviraju sustavno svoje prigovore, niti upućuju preslike prigovora ili odluka SIP-u.

Zakon ne regulira pravo na javnu raspravu po prigovorima i prizivima, što umanjuje transparentnost. SIP može provesti rasprave tijekom svojih sjednica,⁷⁵ ali on tu mogućnost nije koristio tokom izbora 2010. godine.

Tijekom razdoblja u kojem je IPM OESS/ODIHR-a promatrao izbore podneseno je ukupno 247 prigovora. Unatoč malom broju prigovora, zabilježeno je da su se SIP i OIP-i suočavali sa sve većim poteškoćama u ispunjavanju zakonskih rokova i odlučivanju o prigovorima što se primicao dan izbora, a pogotovo tijekom postizbornog razdoblja.

Prije dana izbora podneseno je ukupno 110 prigovora SIP-u i OIP-ima. Od toga su 53 podnesena prije razdoblja izborne kampanje i svi su bili propisno procesuirani, ali zakonski rokovi nisu uvijek poštovani. Većina prigovora je bila manjeg značaja. Odlučeno je da se izreknu tri novčane kazne za kršenje propisa vezanih za plaćene oglase.

⁷⁴ Uputa SIP-a o postupcima za rješavanje prigovora i zahtjeva dostavljenih SIP-u i izbornim povjerenstvima (29. travnja 2010., dopunjeno 17. lipnja 2010).

⁷⁵ Članak 6.6.5. Izbornoga zakona BiH.

Prema SIP-u, tijekom razdoblja izborne kampanje podneseno je 57 prigovora. Od toga je 41 podnesen OIP-ima. OIP-i su odbacili 27 prigovora (11 kao neutemeljene, 3 prigovora nisu bila pravovremeno podnesena, a 13 zbog proceduralnih pogrešaka). OIP-i su u tri slučaja naložili strankama da uklone nezakonite plakate te dosudili novčane kazne u preostala tri slučaja. U vrijeme izrade ovoga izvješća, preostalih osam slučajeva je još uvijek procesuirano. Sedam priziva je uloženo SIP-u protiv odluka OIP-a; pet njih je odbačeno kao neutemeljeni, dva su prihvaćena, te je OIP-ima naloženo da ponove odgovarajuće procedure (jedan slučaj je također uključivao i odluku o novčanoj kazni).⁷⁶ Ostale tri se još uvijek procesuiraju. Šesnaest prigovora je dostavljeno SIP-u, uglavnom vezanih za uvredljiv jezik tijekom kampanje; SIP je odbacio 12 kao neutemeljene, našao temelj za tri i odlučio o sankciji.⁷⁷ Jedan je još procesuiran u vrijeme pisanja ovoga izvješća.

Za sve prigovore uloženo je sedam priziva Prizivnom vijeću Suda BiH, što odražava sve veće povjerenje u odluke SIP-a. Sve su bile odbačene.

Dan pred izbore podneseno je 16 prigovora za navodna kršenja izborne šutnje;⁷⁸ četiri je SIP odbacio kao neutemeljena, a ostali se još uvijek razmatraju bez obzira na zakonski rok od 48 sati.

XIV. DAN IZBORA

Dan izbora odvijao se u sredenom i mirnom ozračju. Nisu primijećeni ozbiljni incidenti tijekom procedure otvaranja biračkih mjesta ili prebrojavanja glasova. Birački odbori su općenito bili otvoreni i spremni na suradnju s promatračima. Međunarodni promatrači zamijetili su nekoliko potencijalnih slučajeva pokušaja prijevare.⁷⁹

Otvaranje je praćeno na 146 biračkih mjesta. Taj proces promatrači su procijenili kao 'dobar' ili 'vrlo dobar' u 135 slučajeva iako sve procedure nisu u potpunosti poštovane. Posebice, obrazac na kojem su BO-i trebali izračunati broj dobivenih glasačkih listića i serijske brojeve plastičnih sigurnosnih traka koje se koriste da se osiguraju glasačke kutije nije bio ispunjen u 23 odnosno 22 promatrana slučaja. U sedam slučajeva nije pokazana prazna glasačka kutija i nije bila propisno zapečaćena. Samo jedan BM je ocijenjen kao 'vrlo loš'.

SIP je prijavio da su svi BM-i otvoreni na dan izbora. Većina BM-a otvorena je na vrijeme; međutim, 16 promatranih BM-a otvoreno je s više od 15 minuta zakašnjenja zbog preduge procedure otvaranja. Prema propisima SIP-a, BO je morao ručno prebrojati sve dobivene glasačke listiće i unijeti podatke u protokole, što je doprinijelo kašnjenju prilikom otvaranja.

Međunarodni promatrači ocijenili su proces glasovanja kao 'dobar' ili 'vrlo dobar' na 95 posto posjećenih BM-a. Nije bilo regionalnih varijacija u ukupnoj ocjeni. Negativne ocjene utemeljene su uglavnom na nepropisnoj provedbi izbornih procedura i razumijevanja procesa glasovanja od

⁷⁶ OIP je kaznio SDA sa 3.000 KM (1.500 eura) zato što je stavila plakate na vrata dječjih vrtića. SIP je smanjio kaznu na 1.000 KM.

⁷⁷ Jedan kandidat Bosanske stranke kažnjen je tri puta, s ukupno 12.500 KM (6.250 eura), zato što je spriječio novinare u radu i vrijeđao sudionike u televizijskoj emisiji koristeći zapaljiv jezik prema drugom političkom subjektu i u političkim govorima.

⁷⁸ Članak 7.4. Izbornoga zakona BiH. Izborna šutnja počinje 24 sata prije otvaranja glasovanja.

⁷⁹ Pokušaj glasovanja na više biračkih mjesta primijećen je na BM-u 013 u Grudama, a moguće ubacivanje glasačkih listića predsjedavajućeg BO-a primijećeno je na BM-u 073B u Brčkom. Na 11 BM-a međunarodni promatrači su imali razumnu sumnju da su jedan ili više pojedinačnih birača koristili mobilni telefon ili digitalne kamere kako bi, pretpostavlja se, snimio ispunjene glasačke listiće.

glasača. Također, kršenje tajnosti glasovanja zamijećeno je na 17 posto posjećenih BM-a, što je uključivalo slučajeve kada glasači nisu propisno presavili glasačke listiće prije ubacivanja u kutije.⁸⁰ Proceduralni problemi su primijećeni na 15 posto posjećenih BM-a, uključujući brojeve pečata na glasačkim kutijama koji nisu bilježeni na odgovarajućem obrascu (6 posto) ili glasačke kutije koje nisu propisno zapečaćene (3 posto).

Obiteljско ili skupno glasovanje bilo je široko rašireno u cijeloj zemlji (24 posto promatranih BM-a), pogotovo u ruralnim područjima. Pored toga, promatrači su zapazili raširenu praksu pomaganja pri glasovanju, što je zakonom predviđeno za slijepe, fizički onesposobljene ili nepismene birače. Iako zakonske procedure propisuju da jedna osoba može pomagati samo jednom biraču, međunarodni promatrači su zapazili da su isti pojedinci pomagali nekolicini različitih birača (3 posto posjećenih BM-a).

Prevelika gužva primijećena je u 9 posto slučajeva, uglavnom zbog nepropisnog rasporeda prostorija BM-a (6 posto) ili neadekvatnih prostorija. Glasovanje za drugoga primijećeno je u 5 posto posjećenih BM-a. Transparentnost procesa ocijenjena je kao 'dobra' ili 'vrlo dobra' u 95 posto slučajeva.

Brojanje je praćeno na 128 BM-a. Proces brojanja proveden je u nazočnosti promatrača iz političkih stranaka (na 100 od 104 posjećena BM-a). Trajalo je cijelu noć zbog detaljnih i kompleksnih procedura i četiri različita tipa glasačkih listića koje je trebalo izbrojati na svakom BM-u. BO je morao brojati glasove propisanim redoslijedom (prvo za Predsjedništvo BiH), što je u velikoj mjeri poštovano.

Proces brojanja ocijenjen je kao 'dobar' ili 'vrlo dobar' na 112 promatranih BM-a (od 123 izvješća). Iako su tijekom brojanja zamijećene brojne proceduralne pogreške, ne čini se da su one utjecale na opću ocjenu procesa. Takve proceduralne pogreške uglavnom su se odnosile na djelomično neprovođenje detaljnih zakonom propisanih koraka prigodom utvrđivanja izbornih rezultata ili njihovo obavljanje propisanim redoslijedom: BO-i nisu registrirali broj neiskorištenih glasačkih listića prije otvaranja glasačkih kutija u 20 slučajeva, a broj glasača koji su glasovali nije utvrđen prebrojavanjem potpisa na glasačkim listićima u 14 slučajeva. Međunarodni promatrači nisu zapazili, međutim, nijedan slučaj namjernog poništavanja ili drugog oblika falsificiranja glasova birača od članova BO-a ili promatrača. Međunarodni promatrači ocijenili su glasovanje kao 'vrlo loše' na tri BM-a.⁸¹

Službeni obrazac koji se tiče broja primljenih, iskorištenih i neiskorištenih i uništenih glasačkih listića nije bio završen na 46 BM-a i nisu ga potpisali svi članovi BO-a na 31 BM-u. U 33 slučaja (od 124 izvješća) BO je imao problema u kompletiranju protokola o rezultatima, a u 19 slučajeva rezultati se nisu slagali. Protokole s rezultatima prethodno su potpisali članovi BO-a na 19 promatranih biračkih mjesta, međutim promatrači nisu zamijetili nijedan slučaj namjernog falsificiranja protokola s rezultatima.

Općenito, transparentnost procesa prebrojavanja poštovana je u većini slučajeva i ocijenjena pozitivno od međunarodnih promatrača na 116 BM-a. Kršenje zakona⁸² predstavljalo je to što preslike protokola s rezultatima nisu osigurane međunarodnim promatračima u 70 slučajeva te to što rezultati nisu predloženi javnosti na 26 BM-a, čime je znatno smanjena transparentnost izbornih rezultata na razini BM-a.

⁸⁰ Glavni kandidat u jednoj predsjedničkoj utrci obilježio je svoj glasački listić pred televizijskim kamerama.

⁸¹ BM 026 u Cazinu, BM 010 u Brezi i BM 011 u Hadžićima.

⁸² Članak 5.26.2. Izbornoga zakona.

Na završetku glasovanja SIP je objavio izlazak od 56,28 posto. Izlazak birača je bio nešto viši u FBiH (56,42 posto) u usporedbi s RS-om (55,64 posto).

XV. OBJAVLJIVANJE REZULTATA I DOGAĐANJA NAKON IZBORA

A. TABLIČNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE REZULTATA

SIP je razradio detaljne procedure za obradu izbornih rezultata. U prvoj fazi, odmah nakon što su BO-i predali rezultate za Predsjedništvo BiH OIP-ima, OIP-i su počeli unositi izborne rezultate u integrirani izborni informacijski sustav koji je vodio SIP. Čini se da je novi sustav unošenja podataka za tablični prikaz rezultata dobro funkcionirao, što je omogućilo SIP-u da dobiva i objavljuje preliminarne rezultate tijekom izborne noći. SIP je objavio preliminarne rezultate za Predsjedništvo BiH u 23 sata u izornoj noći, a djelomične rezultate za sve izborne utrke do 9 sati sljedećega dana. Preliminarni rezultati podijeljeni po BM-ima počeli su se pojavljivati na web stranici SIP-a nakon zatvaranja glasovanja, međutim web stranica SIP-a je zbog velikog opterećenja bila dostupna povremeno i uz vrlo teško povezivanje, čime je praktično bila nedostupna do 6. listopada.

Bilo je nekih razlika u tome kako su OIP-i prikupljali protokole s izbornim rezultatima od BO-a, što se uglavnom događalo zbog nedostatka formaliziranih uputa SIP-a. Neki OIP-i su angažirali 'koordinatore' da posjećuju BO-e tijekom noći kako bi prikupili protokole s rezultatima s BM-a, dok su drugi OIP-i zahtijevali od članova BO-a da im predaju protokole. U nekoliko promatranih slučajeva OIP je vratio protokole BO-u nakon što je zamijetio probleme glade sravnjivanja brojki kako bi se ispravile pogreške.⁸³

Tablični prikaz rezultata kod OIP-a je, čini se, bio dobro organiziran i transparentan, pri čemu su članovi OIP-a dobro razumjeli procedure. Uvjeti i resursi za tablični prikaz su, čini se, bili dovoljni, međutim u nekoliko slučajeva transparentnost procesa je bila smanjena zbog ograničenog prostora.⁸⁴ Domaći promatrači, uključujući promatrače političkih stranaka, općenito nisu bili prisutni na OIP-ima tijekom procedure izrade tabličnog prikaza. Međunarodni promatrači su imali neograničen pristup i dobru suradnju s OIP-ima. Nije bilo prijave incidenata ni u jednom OIP-u tijekom izrade tabličnog prikaza.

SIP je na svoju web stranicu postavio i broj nevažećih glasačkih listića, također razvrstan prema BM-ima. Procent nevažećih glasačkih listića za Predsjedništvo BiH bio je 9,86 u RS-u i 6,82 u FBiH. Na dan 5. listopada SIP je odgovorio na navode određenih političkih stranaka i zabrinutost u medijima zbog visokog broja nevažećih glasačkih listića, objasnivši kako je veliki broj nevažećih glasačkih listića bio prazan najvjerojatnije zato što su birači time htjeli izraziti protest prigodom glasovanja (to je bio slučaj i na prethodnim izborima).⁸⁵ Na dan 20. listopada SIP je odlučio po službenoj dužnosti ispitati i ponovno prebrojati nevažeće glasačke listiće za izbore za Predsjedništvo RS-a za svako od 2.101 biračkog mjesta u RS-u, te pozvao nevladine organizacije i kandidate da prate taj proces. Kao rezultat, SIP je utvrdio da nije bilo bitnih razlika između inicijalnog i ponovno prebrojanog broja nevažećih glasačkih listića.

⁸³ Kao što je zamijećeno u Tuzli i sarajevskoj Općini Novi Grad.

⁸⁴ Kao što je zamijećeno u Fojnici, Novom Sarajevu, Brčkom, Trebinju, Vlasenici i Foči.

⁸⁵ Za člana Predsjedništva BiH iz RS-a 75 posto svih nevažećih glasačkih listića je bilo prazno.

Ukupno 6.503 koverta s glasovima za jednu ili više izbornih utrka isključene su iz prebrojavanja glasova, uglavnom zato što nije bilo preslika osobnih iskaznica ili birači nisu potpisali aplikaciju za glasovanje.

SIP je javno objavio da je odlučan istražiti sve navode o neregularnostima tijekom procesa glasovanja i prebrojavanja glasova. Zakon, međutim, ne obavezuje SIP da razmotri sporne ili na drugi način problematične BM-e do određenoga roka. SIP je također tvrdio da ne treba obavljati bilo kakvo ponovno prebrojavanje ako ukupna količina osporenih glasačkih listića ne utječe na dodijeljene mandate.⁸⁶ Ovaj argument je, međutim, problematičan budući da je SIP mogao sam odlučiti o broju ponovnih glasovanja koja je trebalo obaviti i prema tome o broju potencijalno pogođenih mjesta osvojenih na izborima.

Jedini zakonski propisani rok za SIP je objavljivanje konačnih rezultata u roku od 30 dana od dana izbora (do 2. studenoga).⁸⁷ Usto, SIP je sam postavio rok od 20 dana za utvrđivanje preliminarnih rezultata.⁸⁸ Tek nakon što su utvrđeni konačni preliminarni rezultati 18. listopada, kandidati nisu imali mogućnost u roku od tri dana osporiti rezultate i zahtijevati ponovno brojanje rezultate glasovanja na BM-u.⁸⁹

Glavni centar za brojanje glasova (GCBG) u Sarajevu počeo je s radom odmah nakon zatvaranja izbora. GCBG trebao je potvrditi sve rezultate s biračkih mjesta putem drugog unošenja podataka svih protokola u bazu podataka rezultata i raščišćavanja svih pogrešaka koje bi se dogodile tijekom procesa unošenja podataka bilo na OIP-ima ili u GCBG-u. Tijekom ovoga procesa SIP je identificirao 14 BO-a koji nisu dali točne podatke prigodom izvješćivanja o rezultatima.⁹⁰ SIP je odlučio te glasačke listiće ponovno prebrojati (10. i 13. listopada).⁹¹

Domaći promatrači mogli su pratiti proces brojanja glasačkih listića pristiglih poštom, u odsutnosti i nepotvrđenih; međutim, nije im dozvoljeno pratiti proces izrade tabličnog prikaza rezultata u GCBG-u. SIP je tvrdio da je prisutnost promatrača u sali za izradu tabličnog prikaza moglo negativno utjecati na urednu provedbu procedura izrade tabličnog prikaza.

B. PRIGOVORI

Na dan izbora, 121 prigovor je uloženo zbog navodnih kršenja izbornih pravila. Ti prigovori su i dalje bili obrađivani na OIP-ima na kraju razdoblja promatranja IPM OESS/ODIHR-a. Nedostatak rigoroznosti u ispunjavanju zakonskih rokova i nedovoljna komunikacija između OIP-a i SIP-a dovela je do kašnjenja u procesu obrade prigovora, što je odgodilo i objavljivanje preliminarnih izbornih rezultata.

⁸⁶ Članak 5.30.6. Izbornoga zakona BiH.

⁸⁷ Članak 5.32.1. Izbornoga zakona BiH.

⁸⁸ Pravilnik o organizaciji biračkog odbora, članak 48.1.

⁸⁹ Članak 5.30.4.5. Izbornog zakona BiH.

⁹⁰ U većini ovih slučajeva za pojedinačne kandidate s kandidacijske liste prijavljeno je da su osvojili više glasova nego sama lista, što nije moguće.

⁹¹ Prema članku 5.22.2. Izbornog zakona SIP može odlučiti da prebroji glasove u GCBG-u ako se učini da glasački listići nisu prebrojani, ili ako nisu u potpunosti ili propisno prebrojani na BM-u.

Po zakonu, knjigu izbora čuvaju BO-i tijekom procesa glasovanja, a u nju se bilježe informacije u svezi s glasovanjem i drugim događajima na BM-ima i u njihovoj okolici.⁹² Po primitku izbornoga materijala SIP pokreće provjeru informacija sadržanih u glasačkim knjigama. Na dan 10. listopada SIP je objavio da je zabilježeno 680 zapažanja vezanih za moguća kršenja, te da će ih SIP provjeriti kako bi odlučio o suštini navodnih kršenja i mogućim akcijama koje treba poduzeti. Nije uspostavljen nikakav rok za objavljivanje tih odluka.

Prema Izbornom zakonu, kada se preliminarni rezultati utvrde, nakon isteka svih rokova, uključujući i konačne odluke o prigovorima i prizivima, mogu uslijediti zahtjevi za ponovnim brojanjem glasova. SIP je utvrdio preliminarne rezultate 18. listopada.⁹³ Do 13. listopada SIP-u je podneseno 48 zahtjeva za ponovnim prebrojavanjem. SIP je odbio četiri zbog toga što su prerano podneseni, a odgovorio na 28 prigovora da bi oni mogli podnijeti zahtjeve u roku od tri dana od trenutka kada SIP objavi utvrđene rezultate. Ostali zahtjevi nisu još bili rješavani u vrijeme pripreme ovoga izvješća.

Nakon što su utvrđeni konačni preliminarni rezultati, SIP je dobio 101 zahtjev za ponovnim prebrojavanjem. SIP je razmotrio zahtjeve i odlučio ponovno provesti prebrojavanje na 15 biračkih mjesta, kao i ponovno prebrojati sve glasačke listiće za županijske izbore u općinama Fojnica i Vitez. Usto, SIP je postupio po vlastitoj inicijativi odlučivši provesti djelomično ponovno prebrojavanje za sva biračka mjesta u Bosanskoj Gradišci i Srpcu, kao i ponovno prebrojati glasove na tri biračka mjesta.

SIP je objavio da je ukupno naredio ponovno prebrojavanje koje se odnosilo na 190 BM-a i zaključio da ponovna prebrojavanja nisu utjecala na izborne rezultate u svezi s njegovom preliminarnom raspodjelom mjesta od 18. listopada.

XVI. PREPORUKE

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. Zakonski obvezujuća odluka Europskoga suda za ljudska prava iz prosinca 2009. godine mora se provesti kako bi se eliminirale zakonske odredbe koje su diskriminacijske protiv građana na temelju njihove etničke pripadnosti. Ograničenja glede mjesta boravka također treba eliminirati, a zakon dopuniti u skladu s tim. Svi građani BiH trebaju imati pravo kandidirati se za izbornu poziciju i glasovati pod jednakim uvjetima sukladno obvezama prema OESS-u i međunarodnim standardima za demokratske izbore.
2. Treba nastaviti nastojanja da se u potpunosti usuglase zakoni na državnoj, entitetskoj i razini Distrikta Brčko kako bi se ojačala pravna izvjesnost.
3. Vlasti trebaju ponovno razmotriti sustav raspodjele mandata po izbornoj jedinici i razgraničenje granica izbornih jedinica kako bi osigurale da broj glasova potrebnih za biranje članova parlamenta bude jednak.

⁹² Članak 5.7. Izbornoga zakona.

⁹³ SIP je utvrdio rok za utvrđivanje preliminarnih rezultata 20 dana nakon dana izbora, tj. do 23. listopada.

4. Vlasti na državnoj i entitetskoj razini trebaju riješiti problem raspodjele glasačke opcije za osobe s boravkom u Brčkom za opće izbore.
5. Zakoni koji se odnose na financiranje političkih stranaka i kampanje mogli bi se ojačati kako bi se poboljšala transparentnost financiranja izborne kampanje kandidata. Detaljni podaci o donacijama, prihodima i rashodima mogli bi biti javno dostupni, a provedba i odgovornost mogli bi se dobiti zbog zahtjeva da se prije dana izbora podnese izvješće o financiranju kampanja.
6. Državni i entitetski zakoni i drugi propisi o sudjelovanju žena na pozicijama javnoga odlučivanja trebaju se usuglasiti sa Zakonom o jednakosti spolova. Posebno bi Izborni zakon BiH mogao biti ponovno razmotren kako bi se omogućila veća zastupljenost žena kao kandidata u izabranim tijelima i listama kandidata, kao i na funkcijama u procesu odlučivanja u strukturama vlasti i sudstva.
7. Transparentnost izbornih rezultata bila bi poboljšana ako bi sve javne informacije uključivale protokole s rezultatima na razini biračkog mjesta i bile objavljene na web stranici SIP-a, uključujući i broj nevažećih glasačkih listića i udio praznih glasačkih listića.
8. S obzirom na količinu posla i proceduralne probleme koji su primijećeni na dan izbora, treba posvetiti pažnju povećanju profesionalizma i odgovornosti BO-a. Kompleksna papirologija vezana za dan izbora sugerira da naglasak treba staviti na obuku članova povjerenstava na BM-u kako bi se isključivo time bavili.

B. OSTALE PREPORUKE

Pravni okvir

9. Amandmani na Zakon o sukobu interesa mogli bi biti razmotreni na način da drugo mjerodavno tijelo provede njegove odredbe, a SIP na taj način bude oslobođen opterećenja, može se usmjeriti samo na pitanja koja se odnose na izbore.
10. Vlasti bi trebale razmotriti izmjenu i dopunu Izbornoga zakona BiH kako bi se uklonilo ograničenje koje zabranjuje glasačima da potpisuju potporu više od jedne kandidature.
11. Detaljna procedura za verificiranje potpisa potpore od SIP-a trebala bi biti utvrđena zakonom, čime bi se osigurala konzistentnost i pravna izvjesnost procesa verifikacije. Političke stranke bi trebale dobiti mogućnost da prate verifikaciju potpisa potpore.

Izborna administracija

12. Provedba određenih odredaba Izbornoga zakona mogla bi se poboljšati na sljedeći način:
 - a. Mehanizmi izvješćivanja između OIP-a i SIP-a trebaju se unaprijediti kako bi se pojačala točnost i pravovremena komunikacija.
 - b. Sveobuhvatna evidencija svih prigovora dostavljenih svim izbornim povjerenstvima, zajedno sa sustavom praćenja statusa tih prigovora, kako bi se isfiltriralo ispunjavanje zakonskih rokova i povećala transparentnost.
 - c. Pojačane diskrecione ovlasti SIP-a da djeluje po prigovorima ili vrši istrage po službenoj dužnosti.

- d. Jačanje ljudskih potencijala pravnog i revizorskog odjela SIP-a.
13. Kako bi se popravila postojeća praksa u kojoj politički subjekti trguju pozicijama u povjerenstvu na BM-u, zakon bi mogao biti izmijenjen i dopunjen na takav način da politički subjekti daju listu potencijalnih kandidata za BO-e prije nego što se provede ždrijebanje na OIP-u, a ne poslije.

Obrazovanje birača

14. Birači bi mogli imati korist od raznih vrsta programa obrazovanja birača, koji uključuju:
- a. šire aspekte procesa glasovanja (pored toga kako obilježiti razne glasačke listiće), uključujući senzibiliziranje birača prema pitanjima kao što su obiteljsko i skupno glasovanje,
 - b. one koji su usmjereni posebno na manjinske birače. Razvoj i provedba takvih programa trebali bi se uraditi u tijesnoj suradnji s relevantnim civilnim organizacijama manjina s obzirom na uvjete konkretnih zajednica, kao što je (funkcionalna) nepismenost, razina obrazovanja i jezične potrebe,
 - c. što se tiče odredaba za glasovanje izvan zemlje, one uključuju programe informiranja o biranju za bolju provedbu zakonskih odredaba kojima se izbjeglice mogu registrirati za glasovanje prvi put.

Mediji

15. Treba razmotriti uvođenje jasnih rokova za RAK kako bi pravovremeno rješavao prigovore vezane za aktivnosti radiotelevizijskih stanica. RAK bi trebao razmotriti sustavno pokrivanje izbora od radiotelevizijskih stanica i njihovo pridržavanje pravila i propisa.
16. Mogla bi biti veća objektivnost i raznolikost u izvješćivanju javnih radiotelevizija, pogotovo kada se izvješćuje o aktivnostima državnih tijela, što bi se moglo postići kroz puno poštivanje uređivačke neovisnosti.

Financiranje kampanje

17. Treba uvesti rokove SIP-u za reviziju financiranja kampanje. SIP bi trebao ojačati svoje resurse kako bi omogućio propisnu, točnu i pravovremenu reviziju.
18. Izborni zakon BiH mogao bi se poboljšati tako što bi se uklonila obveza kandidata da podnose izjave o imovinskom stanju, dok bi se ova obveza čuvala za sve izabrane kandidate na početku i po isteku njihovih mandata. Javna odgovornost bi mogla imati koristi od vjerodostojnog sustava provjere izjava o imovinskom stanju.

Sudjelovanje žena

19. Trebalo bi ohrabrivati političke stranke da promoviraju jednakost spolova i poduzimaju akcije radi jačanja sudjelovanja žena u stranačkom vodstvu i izbornim listama, povećanja vidljivosti žena kandidatkinja tijekom izbornih kampanja te sustavnog integriranja pitanja vezanih za rodna pitanja kao dio stranačkih platformi.

Sudjelovanje nacionalnih manjina

20. Relevantna tijela trebaju poduzeti odlučne mjere kako bi riješila preostale slučajeve nedostatka osobnih iskaznica među romskom populacijom i spriječila pojavu novih slučajeva kroz uklanjanje administrativnih prepreka (npr. nenaplaćivanje pristojbi za izdavanje dokumenata, ukidanje pristojbi koje se primjenjuju za izdavanje dokumenata i uvođenje neograničenog važenja rodni listova), tako da romska populacija može uživati svoje pravo na glasovanje.

Dan izbora

21. Točnost, odgovornost i kvaliteta izbornoga procesa mogli bi imati koristi od bolje kvalitete izbornoga materijala. Glasački listići za glasovanje poštom mogli bi se tiskati u drukčijoj boji kako bi se izbjegla potencijalna zlouporaba za glasovanje umjesto druge osobe. Kako bi se izbjegle prijevare u korištenju glasačkih listića koji nisu u propisanom obliku, glasački listići bi se mogli tiskati sa sigurnosnim uzorkom. SIP bi također mogao razmotriti korištenje prozirnih glasačkih kutija kako bi se povećala transparentnost izbornoga procesa.

22. Proces glasovanja na BM-u mogao bi biti bolji ako bi se pojednostavile određene procedure na dan izbora. Na primjer, glasačke listiće ne bi trebalo brojati ručno prije otvaranja na BM-u kako bi se izbjegla kašnjenja otvaranja. Od BO-a ne bi trebalo zahtijevati zadržavanje osobnih dokumenata promatrača jer to rezultira dodatnim i nepotrebnim administrativnim komplikacijama.

23. SIP bi trebao u potpunosti provesti odredbe zakona kako bi osigurao akreditiranim promatračima preslike protokola s rezultatima.

24. Transparentnost rada izbornih povjerenstava tijekom unošenja podataka o rezultatima mogla bi se poboljšati tako da promatrači mogu pristupiti svim fazama procesa, uključujući izradu tabličnog prikaza i verifikaciju unesenih podataka u GCBG-u u Sarajevu.

25. Spori proces brojanja poštanskih glasačkih listića, glasačkih listića u odsutnosti i nepotvrđenih glasačkih listića te centralna kontrolna provjera i tablični prikaz podataka iz svih protokola s rezultatima GO-a u GCBG-a u Sarajevu trebalo bi ubrzati te ustanoviti kraće rokove za proizvodnju konačnih izbornih rezultata. U tom pogledu zakon bi trebao uključiti odredbu da se poštanski glasovi prebrojavaju samo ako se dobiju do završetka glasovanja.

ANEKS: KONAČNI REZULTATI

PREDSJEDNIŠTVO BiH

Glasači u FBiH: Važeći glasovi: 1.023.150
(Redovni: 1.008.667. Poštom: 9.219. U odsutnosti/mobilno/u
inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 4.977. Potvrđeni
nepotvrđeni glasački listići: 287)
Nevažeći glasovi: 74.906 (6,82%)

Glasači u RS-u: Važeći glasovi: 604.370
(Redovni: 589.086. Poštom: 10.713. U odsutnosti/mobilno/u
inozemstvu u konzularnim predstavništvima 4.356. Potvrđeni
nepotvrđeni glasački listići: 215)
Nevažeći glasovi: 66.147 (9,86%)

Bošnjački član:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	BAKIR IZETBEGOVIĆ	SDA (Stranka demokratske akcije)	162.831	34,86%
2	FAHRUDIN RADONČIĆ	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) - Fahrudin Radončić	142.387	30,49%
3	HARIS SILAJDŽIĆ	SBiH (Stranka za BiH)	117.240	25,10%
4	IBRAHIM ĐEDOVIĆ	DNZ BiH (Demokratska narodna zajednica BiH)	13.369	2,86%
5	MUJO DEMIROVIĆ	BPS (Bosanska patriotska stranka BiH) - Sefer Halilović	8.951	1,92%
6	DŽEMAL LATIĆ	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	8.738	1,87%
7	IBRAHIM SPAHIĆ	GDS BiH (Građanska demokratska stranka BiH)	6.948	1,49%
8	IZUDIN KEŠETOVIĆ	BOSS (Bosanska stranka) - Mirnes Ajanović	4.228	0,91%
9	AIDA JUSIĆ	Neovisna kandidatkinja	2.347	0,50%

Hrvatski član:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	ŽELJKO KOMŠIĆ	SDP BiH (Socijaldemokratska partija BiH)	337.065	60,61%
2	BORJANA KRIŠTO	HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica BiH)	109.758	19,74%
3	MARTIN RAGUŽ	Hrvatska koalicija HDZ 1990 – HSP BiH	60.266	10,84%
4	JERKO IVANKOVIĆ LIJANOVIĆ	NSRZB (Narodna stranka Radom za boljitak)	45.397	8,16%
5	PERO GALIĆ	Neovisni kandidat	1.581	0,28%
6	MILE KUTLE	Neovisni kandidat	1.069	0,19%

7	FERDO GALIĆ	Neovisni kandidat	975	0,18%
---	-------------	-------------------	-----	-------

Srpski član:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	NEBOJŠA RADMANOVIĆ	Koalicija SNSD-SP (Savez nezavisnih socijaldemokrata – Socijalistička partija)	295.629	48,92%
2	MLADEN IVANIĆ	Koalicija Zajedno za Srpsku	285.951	47,31%
3	RAJKO PAPOVIĆ	Savez za demokratsku Srpsku	22.790	3,77%

PREDSJEDNIŠTVO RS-a

Važeći glasovi: 632.674

(Redovni: 613.648. Poštom: 12.579. U odsutnosti/mobilno/u inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 6.190. Potvrđeni nepotvrđeni glasački listići: 257)

Nevažeći glasovi: 38.082 (5,68%)

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	MILORAD DODIK	Koalicija SNSD - DNS - SP	319.618	50,52%
2	OGNJEN TADIĆ	Koalicija Zajedno za Srpsku	227.239	35,92%
3	ENES SULJKANOVIĆ	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	15.425	2,44%
4	ŠEVKET HAFIZOVIĆ	SDA (Stranka demokratske akcije)	14.843	2,35%
5	MUHAREM MURSELOVIĆ	SBiH (Stranka za BiH)	14.177	2,24%
6	DRAGAN ĐURĐEVIĆ	SRS (Srpska radikalna stranka) - Dr. Vojislav Šešelj	8.178	1,29%
7	EMIL VLAJKI	NDS (Narodna demokratska stranka)	6.101	0,96%

ZASTUPNIČKI DOM BiH

Glasači u FBiH:

Važeći glasovi: 1.020.293

(Redovni: 1.005.334. Poštom: 9.417. U odsutnosti/mobilno/u inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 5.238. Potvrđeni nepotvrđeni glasački listići: 252)

Nevažeći glasovi: 78.009 (7,10%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Mjesta	Izravno	Komp. mjesta
1	SDP BiH (Socijaldemokratska partija BiH)	266.023	26,07%	8	6	2
2	SDA (Stranka demokratske akcije)	197.922	19,40%	7	7	
3	SBB BiH (Savez za bolju budućnost BiH) - Fahrudin Radončić	124.114	12,16%	4	3	1
4	HDZ BiH (Hrvatska demokratska	112.115	10,99%	3	2	1

	zajednica BiH)					
5	SBiH (Stranka za BiH)	74.004	7,25%	2	1	1
6	Hrvatska koalicija HDZ 1990 - HSP BiH	49.549	4,86%	2	1	1
7	NSRZB (Narodna stranka radom za boljitak)	49.050	4,81%	1		1
8	DNZ BiH (Demokratska narodna zajednica BiH)	14.843	1,45%	1	1	

Glasači u RS-u:

Važeći glasovi: 621.276

(Redovni: 602.092. Poštom: 12.549. U odsutnosti/mobilno/u inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 6.389. Potvrđeni nepotvrđeni glasački listići: 246)

Nevažeći glasovi: 49.669 (7,40%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Mjesta	Izravno	Komp. mjesta
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) - Milorad Dodik	269.009	43,30	8	6	2
2	SDS (Srpska demokratska stranka)	137.844	22,19	4	3	1
3	PDP (Partija demokratskog progresa)	40.070	6,45	1		1
4	DNS (Demokratski narodni savez)	28.511	4,59	1		1

ZASTUPNIČKI DOM FBiH

Važeći glasovi: 1.023.529

(Redovnih: 1.008.495. Poštom: 9.447. U odsutnosti/mobilno/u inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 5.300. Potvrđeni nepotvrđeni glasački listići: 287)

Nevažeći glasovi: 74.542 (6,79%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Mjesta	Izravno	Komp. mjesta
1	SDP BiH (Socijaldemokratska partija BiH)	251.053	24,53%	28	20	8
2	SDA (Stranka demokratske akcije)	206.926	20,22%	23	17	6
3	SBB BiH (Savez za bolju budućnost BiH) - Fahrudin Radončić	121.697	11,89%	13	11	2
4	HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica BiH)	108.943	10,64%	12	10	2
5	SBiH (Stranka za BiH)	78.086	7,63%	9	8	1
6	NSRZB (Narodna stranka Radom za boljitak)	48.286	4,72%	5		5
7	Hrvatska koalicija HDZ 1990 – HSPBiH	47.941	4,68%	5	4	1
8	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	19.254	1,88%	1	1	

9	DNZ BiH (Demokratska narodna zajednica BiH)	15.082	1,47%	1	1	
10	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) - Milorad Dodik	9.505	0,93%	1	1	

NARODNA SKUPŠTINA RS-a

Važeći glasovi: 633.429

(Redovni: 614.182. Poštom: 12.533. U odsutnosti/mobilno/u inozemstvu u konzularnim predstavništvima: 6.449. Potvrđeni nepotvrđeni glasački listići: 265)

Nevažeći glasovi: 37.301 (5,56%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Mjesta	Izravno	Komp. mjesta
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) - Milorad Dodik	240.727	38,00%	37	28	9
2	SDS (Srpska demokratska stranka)	120.136	18,97%	18	14	4
3	PDP (Partija demokratskog progresa)	47.806	7,55%	7	5	2
4	DNS (Demokratski narodni savez)	38.547	6,09%	6	4	2
5	Socijalistička partija i Partija udruženih penzionera	26.824	4,23%	4	3	1
6	Demokratska partija - Dragan Čavić	21.604	3,41%	3	1	2
7	SDP BiH (Socijaldemokratska partija BiH)	19.297	3,05%	3	2	1
8	SDA (Stranka demokratske akcije)	16.861	2,66%	2	2	
9	SRS RS (Srpska radikalna stranka RS-a)	15.166	2,39%	1	1	
10	NDS (Narodna demokratska stranka)	13.440	2,12%	2	2	

O OESS/ODIHR-u

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (OESS/ODIHR) glavna je OESS-ova institucija koja pomaže zemljama članicama 'da osiguraju puno poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, da se pridržavaju vladavine prava te da promoviraju principe demokracije i (...) da grade, jačaju i štite demokratske institucije, te promoviraju toleranciju u cijelome društvu' (Helsinški dokument 1992). Ovo se navodi kao humana dimenzija OESS-a.

OESS/ODIHR, koji ima sjedište u Varšavi (Poljska), nastao je kao Ured za slobodne izbore na Pariškom summitu 1990. i počeo je djelovati u svibnju 1991. Godinu dana kasnije naziv Ureda je promijenjen kako bi odrazio njegov prošireni mandat, koji sada uključuje ljudska prava i demokratizaciju. Danas Ured upošljava 130 ljudi.

OESS/ODIHR je vodeća agencija u Europi na polju **promatranja izbora**. Svake godine on koordinira i organizira raspoređivanje tisuća promatrača kako bi procijenili provode li se izbori u regiji OESS-a sukladno obvezama prema OESS-u, drugim međunarodnim standardima za demokratske izbore i nacionalnom zakonodavstvu. Njegova jedinstvena metodologija osigurava dubinski uvid u izborni proces u njegovoj potpunosti. Kroz projekte pomoći OESS/ODIHR pomaže zemljama članicama da poboljšaju svoj izborni okvir.

Aktivnosti **demokratizacije** Ureda uključuju vladavinu prava, zakonodavnu potporu, demokratsko upravljanje, migracije i slobodu kretanja te jednakost spolova. OESS/ODIHR provodi jedan broj ciljanih programa potpore godišnje, u težnji da razvije demokratske strukture.

OESS/ODIHR također pomaže državama članicama u ispunjavanju njihovih obveza na promicanju i zaštiti **ljudskih prava i temeljnih sloboda**, sukladno OESS-ovoj obvezi glede humane dimenzije. To se postiže kroz rad s raznim partnerima na jačanju suradnje, izgradnji kapaciteta i pružanju stručnoga znanja u tematskim područjima, uključujući ljudska prava u borbi protiv terorizma, jačanje zaštite ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, obrazovanje na polju ljudskih prava, te obuku, monitoring ljudskih prava i izvješćivanje, kao i ljudska prava i sigurnost žena.

Na polju **tolerancije i nediskriminacije** OESS/ODIHR pruža potporu državama članicama u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i pojavu rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti OESS/ODIHR-a vezane za toleranciju i nediskriminaciju usmjerene su na sljedeća područja: zakonodavstvo; obuku o provedbi zakona; monitoring, izvješćivanje i praćenje odgovora na zločine i incidente motivirane mržnjom; kao i obrazovne aktivnosti na promicanju tolerancije, poštovanja i uzajamnog razumijevanja.

OESS/ODIHR pruža savjete državama članicama o njihovim politikama o **Romima i Sintima**. On promiče jačanje kapaciteta i umrežavanje među zajednicama Roma i Sintija, te ohrabruje učešće predstavnika naroda Romi i Sinti u tijelima za definiranje politika.

Sve aktivnosti ODIHR-a provode se u tijesnoj koordinaciji i suradnji s državama članicama OESS-a, OESS-ovim institucijama i operacijama na terenu, kao i s drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na web stranici ODIHR-a (www.osce.org/odihr).